

Marksist Devrimci Parti Teorisinin Sorunları

Çeviren GÜVEN ALTAN

Marx'ın eserlerinde proletarya partisinin bütünsel ve sistematik bir teorisini, yapısını ve özelliklerini bulmaya çalışmak, tıpkı sınıf kavramının sonuna kadar geliştirilmiş bir kavramını araştırmak gibi, boşuna olurdu. Bunlar Marx'ın düşüncesinde hiçbir zaman tam olarak geliştirilmeyen iki önemli noktadır.* Fakat bu, onun mantığı ve düşüncesinin bilimsel verimliliğinin özüne ilişkin olan bu kavramların bir tanımlamasının, Marx'ın eserinde örtük olarak da bulunmadığı anlamına gelmez. Marx'ın yorumcuları çok kez haklı olarak, onun düşüncesinin temel taşının Feuerbach Üzerine Tezler'de çok güzel ispat edildiği gibi, tek bir felsefenin değil fakat bütün felsefenin, bir ütopyanın değil, bütün ütopya düşüncesinin eleştirisi olduğunu söylemişlerdir. Bu eleştirinin hedefi, insan tarihinin tümüne egemen olduktan sonra Hegelci sistemde hâlâ yıkılmadan kalan, varlık ve düşünce, tarih ve doğru arasındaki ayırımıdır. Aynı zamanda Marx'ın eleştirisi, kendi hareketsizliğine veya răs-lansallığına terk edilmiş uyduruk bir tarih ile ondan bağımsız olarak gerçekleştirilmeye çalışılan mutlak idealler (dini yabancılaşma) veya tarih üzerine soyut olarak inşa edilen (aydın ütopyacılığı) idealler arasındaki tüm ikilikleri ilke ve gerçekte ortadan kaldırdı.*

Fakat bu eleştirinin şeklinden, tonundan ve bağlamından bellidir ki (On Birinci Tez: «Filozoflar dünyayı yalnızca yorumladılar; aslında, sorun onu dönüştürmektir.») Marx tarihin akıldışılığına veya determinizmin yanlış akılcılığına götüren herhangi bir yorumu yadsır ve hattâ onunla savaşır. Bilinçli amacı akıllıca düzenlenen kararlara ve amaçlara göre hareket eden özgür ve irade sahibi bir özne olarak insanın tarihteki eylemini teoride kurmak ve pratikte geliştirmektir.

MARX'IN PROLETARYA TEORİSİ*

Gerçekten Marx, başladığı varsayımla tutarlı bir biçimde, daha önce tamamen düşünsel düzeyde öne sürülen sorunları tarihi ve toplumsal gerçekliğe dayandırarak çözmeye çalıştı. Toplumsal gerçeklikle ve gelişmelerinin geniş boyutlarında insanın metafizik olmayan, nesnelci (objektivist)

* Marx'ın teorik çabasının çok büyük kısmı kapitalist üretim tarzının işleyişinin açıklanmasına ayrıldığı için, politika ve genel olarak üstyapı sorunlarına fazla vakit ayıramadı. Bu nedenle, böyle sorunları Marx'ın eserinde taslaqlar veya ipuçları halinde buluruz.

* Bunlar, Feuerbach tarzı felsefeler ya da o günlerde yaygınlaşan, ütopya sosyalizm biçimleri.

* Marksizm'de proletarya kavramının nasıl bir içerikle kullanıldığı açıklayan bu bölüm özellikle önemli. Yazarın bundan sonra önerdiği her görüş bu temele bağlı olduğu için, yazının bir bütün olarak anlaşılması da bu bölüme bağlı.

olmayan bilimini ve böyle bir bilimin gerçekleştirilmesi için nesnel imkân ve somut eğilimi araştırdı.*

Eğer bu gerçeklik doğal bilimciye göre mümkün görüldüğü gibi tamamen dışsal ve nesnel bir görüşle kavranabilseydi, sorun çok daha kolaylaşmış olurdu. Ama Marx kendisi, Feuerbach'ı eleştirirken, «her maddeciliğin başlıca kusuru, gerçek nesneyi duyulara görüldüğü biçimiyle, yalnız nesne ya da nesne üstüne düşünce biçiminde kavradığını; ama duyusal bir insanî etkinlik, pratik etkinlik olarak, öznel biçimde kavramadığını» söyler. Marx tarafından geliştirilen diyalektik yöntemin temel özelliği, gerçekliğin, kendi oluşum sürecinden, onu bilen özneyle ilişkisinden, öte yandan da, genel bağlamından, içine konulmuş olduğu «bütünsellik»ten ayrılmayan bir analizini yapmasıdır.*

Her çeşit Platonculuğu ve idealizmi dışarıda bırakan, toplumsal ve tarihi gerçekliğin önemini, eğilimini ve değerini kavrayan bir araştırma yöntemi, gerçekte kendisiyle özdeşlenebilir bir temeli ön-gerektirir: Bu bilgiyi kavrayabilecek bir öznedir bu ve bu öznenin yapısı ve konumu, bu bilginin ortaya çıkmasını sağlamalıdır.* Başka bir deyişle öyle bir özne olmalıdır ki onun içinde ve onun için, bilim ve bilinçlilik birleşebilir ve bu ikisinin (bilim ve bilinçlilik) karşılıklı diyalektiği, teori ve pratiğin birliği olan gerçek bilgi sürecini ortaya çıkarabilir. Fakat tarihi gerçeklik içinde böyle bir insan ve toplum biliminin bir temeli bulunabilir mi? Çözümün, doğanın ve insan olmanın yarı-tarihi ve soyut bir tanımlamasında aranamayacağı açıktır. O zaman dogmatik metafiziğin sıղığına bir geri dönüş ve kurulacak diyalektiğin temeli engellenmiş olurdu. Eğer «insan» kavramı yerine tarihi olarak tanımlanan, «gerçek insan» kavramı konya, çözüm daha da uzaklaşır.* Marx'ın analizinde karşısına aldığı kapitalist toplum, ve onun bilincini temsil eden tüm bilimsel ve kültürel düşünce, bir yandan, Marx'a toplumsal vücuttan, kopmuş ve böylece tanımlamaya göre pratik bir acizliğin, kısıtlı bir bilinçliliğin, belirlirli bir çıkarın dar sınırlarında tutsak olmuş bir birey imgesi gösterdi. Öte yandan, henüz bilim ve tekniğin efendisi olmayan bu aynı birey, onlara, üretim ve pazarın nesnel yapılarına, «ikinci doğa»sı olarak topluma, bağımlı kalıyordu. Bir başka deyişle bu birey, toplumu ve tarihi kendi zorunluluklarına göre hareket eden, bütünlükleri bireyin bilgi alanının dışında kalan özerk güçler olarak görüyordu.

Bununla birlikte, Marx'ın analizi, bu yönde derinleşerek, toplumu belirleyen temel yapıyı ya da altta yatan mekanizmayı (başka bir söyleyişle, mübadele ve değer genelleşmiş bir biçimi olarak kapitalist üretim ilişkilerini) çözer çözmeyen, bu tarihi özne gerçeklik içinde ortaya çıkardı. Bu özne, belli bir toplumsal bütünlüğün eleştirel bir bilincine ve bu bütünlüğü insanın kendini çevreleyen dünyanın bilgi ve denetimini elde etmesine imkân veren bir temel üzerine yeniden kurma imkânına zaten içsel olarak sahip

* Doğal nesnelere ele alınmasında geçerli olan nesnellik ile Marksizmin bilinçli insanlardan oluşan toplumu ele alışındaki bilimsellik arasında önemli bir fark var. Marksizm, bir «objektisizm» değildir. Ancak, Magri de, ileride görüleceği gibi, öznel ögeyi fazlasıyla vurguluyor.

* Marksist bilgi teorisinin can alıcı noktası. Burada, yan notla açıklanması mümkün olmayan bu konu yazıya yaptığımız girişte genişlemesine inceleniyor.

* Gramsci'ci ve başka her çeşit öznelci «historisizmin» çıkış noktası. Bu konu da girişte tartışılıyor.

* Marx-öncesi insan ve toplum kavramları, tarih boyutundan yoksundur. Tarih içinde insan ve toplumun aynı özde olduğu kabul edilerek bu öznün ne olduğu düşünülürdü. Böylece insan ve toplum doğanın bir uzantısı ve bazı değişmez ahlâki değerlere sahip varlıklar olarak tanımlandı. Oysa insanın ve toplumun tarih içinde gelişmesi böyle açıklanamazdı. Öte yandan, bugünün verilişinden yola çıkan sözde «gerçek insan» tanımı da Marksizm dışıdır. Bu tür burjuva anlayışı sözde bir tarih boyutu getirir, ama bütün tarihin, bugün biçimlenmiş insana varmak için aktığını varsayar. Oysa insanın gerçek gelişmesi bundan sonra olacaktır.

olan bir «varlık»tı. «Toplum bilimini kendi bilincinde yeni- den kuran» ve aynı zamanda bilginin nesnel temelini (ve bundan dolayı kendi tanınmasına yol açan analizi) temsil edebilen bu özne-nesne, proletarya idi. Proletarya —Şu veya bu proleter veya herhangi bir özel andaki amacını kavrayışına göre bir bütün olarak proletarya değil, fakat proletaryanın kendisi ve bu yapısı ile tarihi olarak başaracağı işe göre proletarya.*¹

Proletarya, gerçekte, kapitalist toplumu düzenleyen tüm mekanizmayı dile getirir ve özetler. Bir meta olarak insan emeğinin yapısını, insan ve emek arasındaki ayrılığı ve evrensel yabancılaşmayı (mülk sahibi sınıf ve emekçi sınıf aynı kendine-yabancılaşmayı temsil eder)* kendinde simgeler. Ama burjuvazi —«bu yabancılaşmada kendini yine de rahat hisseder, yabancılaşmasını özel gücü olarak kabul edip insan varoluşunu böyle görmek ister, oysa proletarya yabancılaşmasında yok olduğunu hisseder, bunda kendi güçsüzlüğünü ve insani olmayan bir varoluşun gerçekliği- ni görür.»²

Bundan dolayı proletaryanın sınıf düşmanına ve onun kurtuluşuna karşı mücadelesi iki kat radikal bir anlamda evrenseldir. Öncelikle kendini kurtarıırken, yönettiği mekanizmanın bir tutsağı olan ezen sınıfı da aynı zamanda kurtarır. İkinci ve daha genel olarak, bu kurtuluş «tamamen insani» bir toplumun oluşumunu mümkün kılarak, insani toplumdaki kopmaktan ve tarihin kör güçlerine bağlı kalmaktan özgür kılar.

Proletarya, bundan başka, içinde üretici güçlerin gelişmesi ve üretim sürecinin toplumsallaşmasının, varolan toplumsal düzenin yıkılmasına ve yeni bir temel üzerine yenisinden kurulmasına imkân veren tarihi bir dinamizmin hem ürünü, hem de taşıyıcısıdır. Gerçekten bu sürecin çelişkileri böylesini zorunlu kılar. Bu şekilde devrim mümkün hale gelmekle kalmaz, zorunlu da olur* —insanın toplumsal bütünleşmesi ve tarihi kaderi üzerindeki bilinçli üstünlüğünü ilk kez başlatacak benzeri görülmemiş bir devrim. Bu, praksiste «felsefenin» üstünlüğünü yeni bir ışıkla aydınlatır. Proleter devrimi, toplumsal gerçekliğin biliminin, evrensel bir kültürün, «ideolojik olmayan» bilgisinin bir biçimi olarak ortaya çıkar. Vardığı doğru, tarihi gelişim içinde, devamlı öz-eleştiriye hedeftir, ama bu yüzden teorik olarak tanımlanabilir ve doğru olmaktan çıkmaz.*

PARTİ VE SINIF

Emekçi sınıfın hem gücünü hem de büyüklüğünü temsil eden bu radikal ve evrensel karakter, aynı zamanda bir zayıflığı da içerir. Eskiden öncü olmuş her sınıf ve toplumsal grubun tersine, proletarya için, devrim bir aşma ve kendini yok etme demektir. Örneğin, burjuvazi kendi yapısını ve görünüşünü feodal toplumun bağlamı içinde ortaya koymuştur. Ona göre, devletin zaptı ve toplumun dö-

* Yazarın, Marx'ın gençlik eserlerinden biri olan **Kutsal Aile'** den özetleyerek aktardığı bu görüş, çok kesinlikli bir biçimde formüllemeyeceği zaman, işçi sınıfının **teleolojik** bir yorumuna da yol açabilir.

* Olaya sınıflar ötesinde tüm insanlık düzeyinde bakılınca, hâkim sınıf da yabancılaşmanın bir kurbanı gibi görünür. Bu, bir sonraki paragrafta da tekrarlanıyor. Bu anlayışın, Gramsci'nin **iktidara geçiş** kavramına etkisi girişte ele alındı.

* Bu da, işçi sınıfına yüklenen teleolojik anlamın devrime yansıtılması gibi.

* Girişte uzun uzadıya tartışılan **historisist açıklama** biçimi. İdeoloji/bilim sorunu.

nüştürülmesi, kendi sınıf tercihlerinin genelleşmesini, yani «burjuva toplumunu» meydana getirecek nihai olaydı* Oysa proletarya devrimi sınıfsız bir topluma hayat verir. Lukacs'ın yazdığı gibi: «Proletarya kendini-yok-etmedikçe, kendi mücadelesinin hedefine ulaşmış sınıfsız toplumu meydana getirmedikçe görevini tamamlamış sayılmaz».³

Kendini-yok-etme süreci yalnızca «son» aşama ile sınırlanamaz, kökenlerinden ileriye doğru, sınıfın tüm tarihine bağlıdır. Kapitalist toplumun gelişmesi ve içinde devrimci bir krizin büyümesi işçiler için daha şiddetli bir toplumsal bağımlılık, yabancılaşmanın yoğunlaşması ve toplumsal yahtılma (izalasyon) demektir. O halde dolaysızlığı, katıksız nesnelliliğiyle, proletarya, kapitalist gerçekliğin en yetkin anlatımı, en başarılı kanıtı olarak görünür.* Öte yandan, devrimci bir sınıf olarak, veya belirlenmiş birleşik bir sınıf olarak tamamen «nesnel» bir varlığa sahip değildir. Ancak devrimci biçimde kendi bilincine vararak geçerli bir gerçeklik elde edebilir. Böyle bir bilincin yokluğunda, nesnel bir potansiyelden öte bir şey değildir. Marx'ın kendisi bunu şu cümlede özetledi: «işçi sınıfı devrimcidir veya hiçtir».⁴ Bu «bilinç inşa etmenin» zorunlu yeri, aracı, partidir: «Proletarya bağımsız bir partide örgütlenmedikçe bir sınıf olarak rol oynayamaz».⁵

Marx'ın devrimci parti kavramının başlıca özellikleri veya hiç olmazsa teorik öncülleri şimdi meydandadır. Bu, toplumsal bir gruba politik düzeyde öncülük eden, ampirik olarak temellendirilmiş bir birlik olmayıp, daha çok işçi sınıfının kendi parçalanmış ve bağımlı dolaylılığını, onun aracılığıyla alt ettiği, bilinçli öncülüktür.* Kendi kesin özelliği ve hedefleriyle önceden-varolan tarihi bir öznenin elerinde salt bir «eylem aracı»nı değil, bu öznenin kendi amaçlarını ve tarihi hedefini tanımlayarak bu yoldan kendini inşa ettiği dolayımı temsil eder. Bu hedef daha başlangıçtan belirlenen soyut veya statik deyimlerle kavranamaz; tersine hedefin kendisi devrimci pratik içinden şekillenen, gelişen sınıf bilincinin bir ürünüdür.* Böylece, parti ile sınıf arasındaki ilişki tamamen diyalektik olur. Bir yandan, parti ve devrimci bilinç, sınıfın, veya hiç değilse onun toplumsal dolaysızlığının dışındadır: öte yanda, onun kendinin farkında olmasını, sınırlarını örten perdeyi kaldıran pratiği, onun gerçek, tarihi olgunlaşmasının sonucunu simgeleyerek sınıfın bir parçası olmak zorundadırlar. Bu nedenlerden dolayı, devrimci parti gerçek varlığıyla burjuva devletin işleyen bir eleştirisini simgeler ve insan ve yurttas, politik toplum ve sivil toplum arasındaki ayrımın yok edilmesini haber verir. Partide, politikanın kendisi tüm Makya-velci sınırlamalardan arınmış hale gelir, bir başka deyişle, iktidar, olumlu toplumsal sonuçlar için bir araç haline gelir. Parti örgütü, insanların ve toplumun dönüşümünün bir etkeni olarak, yeni ve farklı bir toplumsal düzenin ön biçimlenmesi olarak oynadığı role göre biçimlenir.*

* Yâni burjuvazi, feodal toplum içinde doğduktan sonra, siyasal iktidarı ele geçirmekle, kendi sınıf egemenliğini kesinleştirecek son eylemi tamamladı. Proletarya ise, kendi bir sınıf olduğu halde, uzun dönemde sınıfsız toplumu kurmak gibi görevle karşı karşıyadır. Bu, aynı anda kendini yok etmek demektir.

* Proletaryanın sınıf olarak kendini yok etmesi, iktidarından sonraki bir olay. Ama buraya varmadan önce, proletarya, kapitalist toplumun kendini yerleştirdiği **dolaysız** konumdan da çıkarmalı, yani kendini dönüştürme sürecine, politik mücadeleyle birlikte başlamalıdır. Ekonomik mücadelesi, onu kapitalizmin artı-değer üreten sınıfı olmaktan çıkarmayacağı için, sırf bu mücadele içinde kendini dönüştürmesine imkân yoktur.

* Yani, parti, sınıfa dıştan komut veren yarı-askerî bir birlik değil, sınıfın kendini dönüştürmesinin yeri ve aracıdır. Bu burjuva ve Marksist parti kavramlarının farklı nitelikteki içeriklerini, dolayısıyla farklı işlevlerini dile getiren temel çıkış noktası oluyor.

* Devrimin varacağı yer, önceden, soyut olarak belirlenmiş bir hedef değil. Partinin hareketi içinde, partinin gidişine göre değişkenliği olan bir hedef bu. Gramsci ve Magri'nin **historisist** temellerinin kesinlikli sonucu böyle olmalıydı.

* Partinin «yeni ve farklı toplumsal düzenin ön-biçimlenmesi» oluşu yazının temel fikri. Ne var ki, Magri sonradan yazısına eklediği notta bu tanımı belli ölçüde terk ediyor ve yetersiz buluyor.

MARX'IN KATKISININ SINIRLARI

Bununla birlikte proletarya partisi teorisinin bir yönü, ama hiç de önemsiz olmayan bir yönü, Marx tarafından hiçbir zaman tamamiyle aydınlatılmadı. Hâkim koşulların dolaysızlığı içinde hapsolmuş proletarya, bir bütün olarak toplumsal sistemi yeterince göremez ve onun yıkılışını hızlandıramaz. Bir sınıf olarak pratiği ancak devrimci bilincin aracılığı ile bu dolaysızlığı aşarak gelişebilir. O halde bu bilinci üreten hangi mekanizma, hangi süreçtir? Veya soruyu daha açıkça sorarsak: bu sınıf bilinci proletaryada içsel bir zorunluk sonucu, sınıfın kendi toplumsal nesneliliği içinde zaten varolan ve başlangıçta onu bağımlı ve parçalanmış bir durumda kalmaya mahkûm eden başka ögelere zamanla üstün gelen birtakım ögeler aracılığıyla kendiliğinden bir şekilde gelişebilir mi? Veya devrimci bilinç niteliksel bir diyalektik sıçrama tarafından meydana getirilen, proletaryanın dolaysızlığını dünya çapında aşması mı olacaktır? Yani, sınıfın kendiliğinden eylemiyle dışsal güçler arasındaki karmaşık etkileşim midir?

Marx bu sorunla karşılaşmadı. Göreceğimiz gibi, onun proletarya devrimi hakkındaki genel kavramı dolaylı olarak belli bir çözümü önerse (kendiliğindenlikten çok «dış öge»yi) bile, önermelerinin (önemli olanlar) birçoğunun karşıt sonuçları desteklemede kullanılabileceği açıktır. Şüphesiz bu bir şey değildir; devrimci partiye ilişkin teorik tartışmanın bu sorun üzerinde odaklaşması bir raslantı değildir.*

BERNSTEİN'İN EVRİMCİLİĞİ VE ANARŞİZM

Sınıf mücadelesinin kendiliğinden olması kavramının ancak iki tutarlı yorumu olabirdi ve öyle de oldu: Bernstein'ın evrimciliği ve anarşizm. Çünkü eğer devrimci bilincin yapıcı ögeleri, başka bütün kaynakları dışta tutarak, toplumsal gerçeklikte ve proletaryanın deneyimlerinde araştırılacaksa, onun için ancak iki muhtemel aday vardır.

Birincisi, üretici olarak işçinin bilinci, bunun modern üretici güçlerin anlatımı olması, nitelikli emek ve üretimin toplumsallaşması. Bizzat kendisi üretici güçlerin en büyüğü olduğuna göre, proletarya tam gelişmesini engelleyen üretim ilişkileriyle çelişkiye girmeli ve devamlı ve planlı bir büyümeye imkân veren yeni ilişkileri talep etmelidir. Bu görüş açısından, proletarya devrimi, temel olarak kapitalizmin yapısı içinde ve onun sayesinde oluşan bir süreçle, niteliksel bir sıçrama veya akışın herhangi keskin bir yön değişimi olmaksızın, tarihi bir devamlılık olarak görünür. Gerekli tek yeni öge, çağdışı kalan mülkiyet biçimlerinin yerine yenilerinin konması ile, yeni bir gelir dağılımı ve üretimin plana göre düzenlenmesidir. Kapitalist sistemin nihai özü, ücretli-emek ve mübadele ilişkisi, işçi ücreti olarak zaten bu özün özünü simgelediğinden, bu perspektif içinde tartışılmaz ve tartışılmaz. Dolayısıyla, devrimci sal-

* Magri burada, proletaryanın «teleolojik» değerlendirmesinin, artık metafiziğe kaçan bu aşırı uzantısına karşı çıkıyor. Gerçekten de, bu gibi «ögeler» herhangi bir bilimsel açıklamaya imkân vermez. Sonuç olarak, proletarya kavramını mistikleştirmiş oluruz.

* Marx'ın proletarya üstüne söyledikleriyle somut örgütlenme konusunda eylem ve önerileri, sonraki dönemin tartışmalarında iki ayrı tezin kanıtları olarak yorumlandı. Proletaryanın partisi olmadığı koşullarda bilinç ögesi ile kendiliğinden eylem arasındaki ilişki bir sorun olarak kendini göstermedi. Kaldı ki, o sıralarda proletaryanın 1789, 1830 ve 1848'dekini andıran bir devrimci durum içinde iktidara yöneleceği düşünülüyordu. Ama 1890'lardan sonra proletaryanın partileşme imkânı doğunca yukarıdaki sorun kendini duyurdu. Proletarya partisinin, burjuva düzeni içindeki başka partilerden farkı neydi? Yalnız siyasal amacının farkından mı ibaretti bu? Avrupa'da Bernstein revizyonizmi ile ortodoks eğilimlerin mücadelesinde de partinin ne olacağı sorunu fazla tartışılmadı. Oysa Rusya'daki hareket daha o yıllardan bu soruyu sormuş ve plan tartışmaların çoğu bu odak çevresinde yer almıştı.

dırının hedefleri artık-değer ve sömürü değil, artık-değerin dağılımı ve piyasa sisteminin anarşisidir. Dolayısıyla bundan proletarya devriminin kapitalizmin evrimindeki son aşamadan başka bir şey olamayacağı mantıken anlaşılır.* Bu evrimin temel yönü ekonomik gelişme olarak görülür. Devrimci bilinç bu gelişmenin yalnızca bir yansımasını simgeler ve belli bir aşamada, sistemin kurumsal temelinin bir eleştirisi biçimine girmelidir. Böylece mantıken Bernstein'ın sistemine vardık —herhangi bir diyalektik ögeden tamamen yoksun, evrimci veya ekonomist sosyalizm anlayışdır bu. Devrimin «tarihi ve insani önemini» burada ancak, yeni Kantçı veya Weberci idealizmden biçimini alan ve tarihi sürecin kendi dışında ve mutlak hedefler olarak konulan soyut ahlaki değerler şeklinde gösterilebileceği açıktır!

İkinci durumda, proletaryanın yine kendi dolaysızlığı içindeki kendiliğinden evriminin, yerleşik düzenin ve insanın ücretli-emek düzeyine indirgenmesinin mutlak yadsınmasına, «katıksız protesto»suna yol açtığını görürüz. Dolaysızca bilincine varabileceği yabancılaşma deneyinin temeli üzerine, işçi daha bilinçli ve daha radikal protesto biçimleri geliştirir, yadsınmasını burjuva düzeninden her düzene, yabancılaşmış emekten her emeğe, kendini ezen kanunlardan tüm kanunlara kadar genişletir. Burada ilkel komünizm ile bireysel protesto biçimleri arasında gidip gelen anarşist çözüme varırız.

Her iki halde farklı yollarda olmasına karşın kendiliğindenciliğin, tarih ve devrimin Marksist kavramını bütünüyle yok ettiği görülür.

LENİN'İN KENDİLİĞİNDENCİLİĞE ELEŞTİRİSİ

Böylece, evrimci oportünizmin ve hayalci anarşizmin her ikisinin yürürlükte olan biçimlerine karşı Marksizm'in restorasyonu olarak Lenin'in politik düşüncesi, başlangıç noktasına kendiliğindenciliğin radikal bir eleştirisinde bulundu. Böyle olması da gerekirdi. Kendiliğindenciliğin bu eleştirisi Rus devrimci hareketinin özgül ve somut ihtiyaçları açısından zorunluymuştu. Proletaryanın burjuva-öncesi bir toplum tarafından belirlenen sınırlar içinde gelişmekte olduğu geri kalmış bir ülkede evrimci kavramların felce uğratan etkileri meydandadır; işçi sınıfını burjuva devriminin gidecek tamamlanmasını beklemeye mahkûm ediyordu bu anlayış. Öte yandan, eğer Rus Devrimi bu geri kalmış ortamda meydana gelecekse, devrimin olgunlaşmamış olması proleter Devlet iktidarının uzun sürmesi ve üretimin bütünüyle yeniden örgütlenmesi işini işçi sınıfına zorunlu olarak yüklemesi durumları, aynı derecede açık değildi. Dolayısıyla Lenin bu sorunla daha baştan karşı karşıya kaldı ve bu nedenle Marx'ın girişmiş olduğundan çok daha radikal bir çözüm önerdi.* Ne Yapmalı'daki ünlü bölümde: «İşçilerin henüz sosyal demokratik (devrimci) bilince sahip olmadığını söyledik. Bu bilinç onlara yalnız dışardan ulaştırılır. Bütün

* Ücretli emek ve mübadele kapitalizmin özüdür. İşçi bu özün onsuz edilemez bir ögesi olduğuna göre «özün özü» oluyor. İşçi sınıfının kendini ve toplumu kurtarmak için kendini yok etmesi gerektiği tezi bir kenara bırakıldığında, yani işçi sınıfının toplumsal düzen içinde yerine getirildiği işlevin nesnel olarak aynı kalacağı, temelinden hareket edilirse, varılacak son budur.

* Bu açıklama biraz yanıltıcı, çünkü Lenin'in 1917 sonrasını ve Rusya'daki devrimin tek kala-

ülkelerin tarihi gösterir ki, işçi sınıfı kendi çabasıyla ancak sendikalist bilinci geliştirebilir, yani sendikalar içinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli işçi kanunlarını kabul etmeye zorlamanın v.b. gerekli kıldığı bilinci geliştirebilir.» diyerek şöyle sonuçlandırır «İşçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelme gelişmesi, işçilerin burjuvaziye ideolojik kölelikleri demektir. O halde görevimiz kendiliğendenciliğe karşı savaştır.»⁶

Kendiliğendenciliğin eleştirisini her bakımdan kesinleştirmekte bunun yeterli olduğu açıktır. Bu yolda Lenin, proletaryanın kendini-olumsuzlaması, dolaysızlığını aşması ve niteliksel bir sıçrama olarak meydana gelen devrim kavramını, akışın radikal yön değişimi, insan tarihinin yeni bir başlangıcı olarak Marksist parti teorisinin başlangıçtaki çatısını yeniden kurdu.*

Bununla birlikte, Lenin'in Ne Yapmalı'da üzerine partinin teorisini temellendirdiği radikal olumlamanın, tamamıyla kesinlikli ve doyurucu bir tarzda kurulmadığını görmemek elde değil. Lenin kendisi de Kautsky'den aldığı şu alıntıyla bunu gösterdi ve doğruladı:

«Sosyalizm bir öğretisi olarak temelini aynen proletaryanın sınıf mücadelesi gibi, modern ekonomik ilişkilerde bulur... Fakat sosyalizm ve sınıf mücadelesi birbirlerinden değil, birbirlerinin yanısıra doğarlar; her biri farklı koşullarda ortaya çıkar. Modern sosyalist bilinç ancak engin bilimsel bilginin temeli üzerinde ortaya çıkabilir. Gerçekten modern ekonomi bilimi, örneğin teknoloji gibi, sosyalist üretim için de bir koşuldur, ama proletarya ne kadar istese, ne birini ne de ötekini yaratabilir. Her ikisi de modern toplumsal süreçten çıkmıştır. Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva aydınlarıdır... O halde sosyalist bilinç proleter sınıf mücadelesinin içinden kendiliğinden doğan bir şey değil, oraya dışarıdan aşılana bir şeydir.»⁷

Bu alıntıda önemli bir doğrunun ima edildiğine şüphe yoktur şöyle ki, proletaryanın, sayesinde dolaysızlığının ayak bağlarından kurtulup devrimci bir sınıf olarak kendini kurabildiği dışsal ögenin, bilimde ve kültürde belirlenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Eğer proletarya evrensel bir özne ise, eğer bilinç ve bilim onun içinde kaynaşacaksa ve onun devrimi aynı zamanda hem bir «insan» toplumunun temeli, hem de tarih ve toplumun doğru bir bilgisi ise, o zaman, bir sınıf olarak proletaryanın devrimci süreci ve olumlama, her zaman doğrunun araştırılmasını ve düşünce tarihinin, geleneksel kutuplaşmalarını da gerçek bir gelişimini temsil etmelidir. Proletaryanın kendini bir sınıf olarak inşa edip devrimci bir bilinç elde ettiği diyalektik, o halde proletarya ile bilim ve proletarya ile kültür arasındaki ilişkiler üzerinde temellendirilmelidir. Proletaryanın devrimci

cağını daha o günlerden görmüş olduğu izlenimini veriyor. Oysa devrimin tek ülkede kalması ve bunun da oldukça geri yapıya sahip bir ülke olmasının sorunları, asıl devrimden sonra ortaya çıktı.

* Magri'nin burada Lenin'i de Gramsci sorunsalı içine sokmak gibi bir çabası seziliyor.

Birikim 24/48

ideolojisi, geçmiş düşüncenin hem ürünü, hem de eleştirisi olan Marksizm, bu ilişkide dolayımı sağlayan ögedir.*

KAUTSKY: BİR AYDINLANMA ŞEMASI

Gördüğümüz gibi, Marx'da bilim ve bilinç, teori ve pratik kavramları diyalektik olarak kavranır. Bilim, tüm öznelliğinden arınmış tamamen nesnel bir dünyanın ya da tarihi gelişimden ayrılmış ve soyutlanmış toplumsal biçimlerin bilgisi değildir; bilim aslında tarihin parçası, araştırdığı gerçekte elle tutulur bir biçimde varolan bir özne/etkenin dile getirmesidir. Bundan dolayı, bilim bilginin nesnel bir biçimidir, devamlı olarak öz-eleştiriye açık, kesintisiz olarak daha kapsamlı bütünlüklere doğru gelişen bir biçimdir. Marksizme göre devrimci bilinç, kendini sınıf ve sınıf pratiğinden bağımsız olarak meydana gelmiş ve belirlenmiş özerk bir bilime indirgemez. Sonuç olarak, bir yanda devrimci bilincin ambarı olarak parti ve öte yanda kendini yok etme anına kadar kendi dolaysız ve bağımlı rolüne mahkûm olan sınıf arasında hiçbir keskin karşıtlık yoktur. Tersine, Marx'a göre devrimci bilinç ve parti, proletaryanın devrimci pratiğinin gelişiminde özgül bir aşamadaki doğruyu veya bilimi temsil ederler. Bu sebepten, kendileri bir sürecin parçasıdır ve temsilcisi oldukları doğru, sınıfın hayatıyla organik bir bağlantı içinde oluşturulmalı ve her zaman onun eleştirisine açık bulunmalıdır.*

Buna karşılık, yukarıda Kautsky'den alınan parçada bu kavramlar ayrılmış ve birbirlerinin karşısına konmuştur. Devrimci bilinç bilime, nesnelleşmiş bir gerçekliğin (kapitalist toplum) bilimine indirgenir ve bu yüzden yalnızca entelektüel düzeyde üretilir; buna bağlı olarak devrimci pratik bu bilimin gerçekleştirilme süreci olarak gösterilir. Bu aydınlanmacı şemanın vahim sonuçları oldu; bunları en iyi göreceğimiz örnek Kautsky'nin kendisidir.

Çünkü sosyalist bilinç kapitalist toplumun bilimine veya hattâ çoğunlukla olduğu üzere bir «ekonomi bilimine» indirgenildiğinde, ancak planlı bir ekonominin ve üretim araçlarının toplumsallaşmasının nesnel zorunluğu fikrine götürebilir.* O zaman sosyalist devrim, kaçınılmaz bir sürecin en son uygulamasından öte bir şey olmaz. Proletarya yalnızca nesnel güçlerin evrimini yansıtmak ve onlara eşlik etmek için, dolayısıyla yeni bir toplumsal düzenin insan hayatının yeni bir biçimini kurup tanımlamak için değil, ancak onun «maddi temelini» ön-koşullarını hazırlamak için göreve çağırılır. Nihai hedef, tarih-öncesinin bitimi, özgürlüğün hâkimiyeti, soyut bir geleceğe ertelenir; sürecin kendi dışında kalırlar ve kalmalıdır. Bundan, proleter devriminin aynı zamanda proletarya sınıfının kendini-yok etmesi olmadığı sonucu çıkar; bu iki süreç zaman içinde ayrılırlar ve karşıt könuma geçerler. Kapitalist sistemin yıkılışı ve yeni toplumsal düzenin kuruluşu, ancak yüzeysel biçimde proletaryanın eylemi olarak görünebilir. Gerçekte

* Marksizm, proletaryanın dışında kurulmuştur, ama proletaryanın bilimsel yöntemi olan diyalektik proletaryaya kazandırmıştır. Proletarya, bundan sonraki bilimsel araştırmasında Marksist yöntemi kullanacak; ayrıca, bütün kültürle ilişkisini kurmakta, gene Marksist yöntemeye dayanacak. Bu bakımdan, proletarya ile bilim ve kültür arasındaki dolayım, Marksizm'dir. Marksist yöntemin başlangıçta proletarya dışında kurulmuş olması, bunun proletarya için erişilmez olması anlamına gelmez. Öte yandan, bu bilimi geliştirmek için konuları gereği en fazla imkân sahibi olan aydınlar da, proletarya hareketi içinde her zaman yer almalıdırlar. Bundan sonraki birkaç bölüm, bu ilişkiyi açıklıyor.

* «Özgül bir aşamadaki doğruyu veya bilimi», daha önceki doğru yorumdan biraz ileri giderek histörizme geçiyor. Çünkü bir dönemin ideolojisi ile nesnel gerçekliğini özdeşliyor.

* Başta Kautsky, ekonomizm biçimlerinde böyle olmuştur. Ama bu saptamalara bilimin yol açtığı kanısına kesinlikle karşıyız. Çünkü bilim, ekonomi ile özdeşlenemez. Politikanın ve bütün üst-yapısal olayların da bilimin nesnel olması gerekir. Ancak, «Kautsky bilimciliği» bu yazıda doğru biçimde anlatılıyor.

ise, görünüşün arkasında, bu eylemler kendine yeterli olan nesnel güçlerin işleyişi içinden oluşurlar. Bir kere daha, daha uzun ve daha dolambaçlı yoldan, evrimci ve ekonomist bir tutumda ve bundan dolayı kendiliğindenciliğin yeni bir türünde son bulmuş oluyoruz. Bu, aslında Kautsky'nin son bulduğu yeri; «olgunlaşmamış» Bolşevik devrimini kavramayı ve proletarya diktatörlüğü kavramını yadsıması bu sebeptendi.*

BOLŞEVİZM: JAKOBEN SINIRLILIK

Lenin bu kavramı asla kabul etmedi * Ona göre kapitalizmden sosyalizme geçiş, kapitalist toplum içindeki gelişmenin nesnel güçleri tarafından kabul ettirilen bir zorunluluk kaçınılmaz bir süreç hiç değildi. Tersine, bu güçlerin burjuva devrimini bile tamamlamaya yetmeyeceğini; kendiliğinden gelişmeye bırakıldığında uygarlığı ancak bir krize, yeni bir karanlık çağa sürükleyeceklerini kanıtlarla anlattı.* Bu süreç içinde proletaryanın müdahale eylemi kapitalizmin dinamiğini düzeltir, yeni ve olumlu bir çözüm getirir. Tarihin gerçek hareketleri arasından sunduğu içsel imkânları yorumlar ve gerçekleştirir ama aynı zamanda bir tercihi, özgür iradenin dışı vurulmasını temsil eder. O halde devrimci bilinç sadece «kapitalist toplum bilimi» olamaz; proletaryanın kendini yok etme sürecinde yaratıcı bir pratik de olmalıdır. Ekonominin bir bilimi olmaktan çok, «ekonominin bir eleştirisi» olmalıdır;* tıpkı önceki düşüncenin yalnız ürünü olamayacağı ama onun aşılması olacağı gibi.

Her ne kadar Lenin'in bağlamı Kautsky'ninkinden tamamen farklı da olsa, parti tarafından düzenlenip sürüklenen sosyalist bir bilinç ile işçi sınıfı mücadelesinin dolaysız gerçekliğinin karşı karşıya konuşunu Ne Yapmalı'da bütünüyle çözümlenmemiştir. Bu sınırlamanın, Lenin'in genel parti anlayışı üstünde önemli etkileri vardır ve sürekli ve aşılmaz bir Jakobenizm tehlikesini getirmektedir. Çünkü bundan böyle parti, sınıf üzerine empoze edilmiş bir devrimci bilincin taşıyıcısı ve tartışma kabul etmez bir temsilcilik aracı olma tehlikesiyle karşılaşır. Böylece sınıf, nihai hedefin belli bir kısmına tekabül edebilen planların aracı olur ve bu hedeflerin gerçekleşmesine fiilen katılsa bile planın kurulmasında katkısı olmaz ve yapılan işi ancak kısmen anlayabilir. Kitlelerin devrimci sürece gerçekten katılmaları, bir doğrudan ajitasyon, sadece bir «protesto» hareketi olma tehlikesi ile karşılaşır. —Jakobenizmin kaçınılmaz ve karakteristik yüzü— genel stratejiye bağlantısı ise partinin bileceği, yöneteceği bir şeydir.*

Kurmuş olduğu partinin sınırlılıklarını ve dolayısıyla onu tehdit eden tehlikeleri ilk fark eden, bunlara karşı direnmek ve onları yenmek için yoğun bir teorik ve pratik mücadele veren, Lenin'in kendisi olmuştur. Daha sonra, Hegel'i yeniden okumaya girişerek diyalektik yöntemi kesin

* Lenin, bilincin dışarıdan geleceğini savunurken, Kautsky de bilimin her zaman işçi sınıfının ulaşamayacağı bir yerde olduğunu savunarak aydınları ayrıcalıklı bir yer tanıdı. Onun şemasında aydın, işçi sürüsünü bilme göre güden bir çoban gibidir.

* Lenin «Jakobenizm» suçlaması karşısında «çirkin bir söz» demişti (Bir Adım İleri, İki Adım Geri, Sol Y. s. 217). Ancak Magri de, Jakobenizmin buna karşın Leninist örgüt teorisinin zorunlu bir ögesi olduğu kanısında.

* Ancak Lenin, kapitalizmin ekonomik anlamda gelişme yaratamayacağını da iddia etmedi. Tersine, emperyalizmin, kapitalizmin, kendi çerçevesi içinde daha çok gelişebileceğini söyledi.

* Aynı şey Marx için de geçerlidir. Marx, burjuva ekonomisi yerine Marksist bir ekonomi kurmaya çalışmadı. Sürekli olarak, ekonomi politikası eleştirdi. Katkı, Grundrisse hep bu eleştiri sözünü içerdiği gibi, Kapital'in alt başlığı da «Ekonomi Politikasının Eleştirisi»dir.

* Bizce «Jakobenizm», Lenin'in devrimci pratiğini niteleyebilecek bir terim değil. Magri de ileride bu nitelemeyi yumuşatmaya çalışacak. Ama bu ikilemi aşamayacak.

bir şekilde yeniden kurmak ve doğabilimciliğin her bir izini ortadan kaldırmak için, Materyalizm ve Ampiriokritisizm'de dile getirdiği formülasyonları derin ve araştırmacı biçimde yeniden gözden geçirmesi bir raslantı değildir.* Özellikle Ekim Devriminden sonra, hem volontarist aşırıçılığa, hem de bürokrasinin yükselen dalgasına karşı, proletarya diktatörlüğünü parti diktatörlüğüne dönüştürme eğilimine karşı, sınıf ve parti içinde demokrasinin her türlü keyfi sınırlanışına ve partinin kitlelerin hayatından ayrılmasına karşı yorulmaz bir politik mücadele yürütmesi de bir raslantı değildir.

Ama bu mücadele kesin bir zaferle sonuçlandırılmadı. Teorik sorun da tamamiyle çözülemedi. Bu tehlikeler durmaksızın yeniden canlandı ve sürekli direnmeyi gerektirdi. Çünkü, açığa vurdukları sınırlılık yalnızca öznel olmayıp kökenleri doğrudan doğruya gerçekliğin kendisinden doğuyordu. Aslında, Rus devriminin kendisinin ve buna bağlı olarak dünya devriminin belli bir aşamasının öznel sınırlamalarını yansıttıkları ölçüde, Leninist teorinin sınırlarını gösteriyorlardı.* Lenin, yalnızca Rusya'nın toplumsal ve ekonomik gelişmesini garanti etmek için değil, aynı zamanda emperyalizmin felaket getirici mantığına dünya çapında karşı durmak ve böylece dünya proletaryasına yeni imkânlar açmak için, Rus proletaryasının kendi ülkesinde kapitalist toplumun gelişmesinden önce iktidarı ele geçirmek, kendi devrimini başarmak zorunda olduğuna haklı olarak inandı. Bununla birlikte, bütün bunlar, böyle bir devrimin o belli koşullarında, ciddi güçlüklerle karşı karşıya kalacağı olgusunu, hiçbir şekilde değiştirmede. İkinci bu, uzun vadede sosyalist devrime yabancı olan bir program platformu ve gerçek bir hareketin temeli üzerinde iktidarın ele geçirilişi demek oluyordu.* Ayrıca bu henüz daha geçişini tamamlamamış ve bundan dolayı içinde sosyalizmin hedefinin, yönetici sınıfın tercih ve eylemlerinde yalnızca çelişik ve hiç de saydam olmayan bir tarzda görülebildiği tarihi aşamaları tamamlamak için uzun vadeli bir iktidarı gerektiriyordu.* Son olarak, devrimin evrensel kurtuluşu simgelediği anlamda global önemi, arka plana indirgenirken, devrimdeki ilk kesin adımların hemen hemen yalnızca kitlelerin en temel ve dolaysız çıkarlarını temsil etmesi zorunluğu ön plana çıkıyordu.* İşte bu tür bir gerçekliğin, partinin Jakobençe sınırlılığını bir türlü yok edemeyişini açıkladığı son derece belirgin değil mi? Parti ve kitleler arasındaki ayrılığı tam olarak ortadan kaldırmanın niçin mümkün olmadığını, partinin niçin nihai hedefinin çekirdeği biçiminde beliremediğini veya kendi devriminin evrensel geçerliliğini niçin tam olarak dile getiremediğini ve her bürokratik büyüme ve sekterce kemikleşmeyi tamamen temizlemede başarı kazanamamasını bu bağlam içinde kavramamız gerekir.

Lenin ve bütün yönetici Bolşevikler gurubu, bu güçlük-

* Magri, Gramsci'nin historisist yorumuna bağlı olduğu için Hegel'e doğal olarak yakın. Bu nedenle, Lenin'in, örneğin Felsefe Değerleri'ni (Hegel'i okuduktan sonra yazıldığı için), Ampirio-kritisizm'in düzeltildiği metin olarak görüyor.

* Bizce Leninist teori belli somut koşulların ürünü değildi ve böyle olsa zaten başarıya ulaşamazdı. Teorinin tam gelişmesini önleyen somut koşullardan söz edilebilir, ama bu ayrı bir konudur.

* Kastedilen, örneğin köylülükle ittifaklar gibi, proletaryanın hareket özgürlüğünü kısıtlayan zorunluklar.

* Örneğin NEP gibi uygulamalara başvurma zorunluğu. Sosyalizmin kuruluşuna varmadan önce geçmek gereken ve mantıken sosyalizmle çelişen aşamalar.

* Örneğin, ileri biçimlerini yaratmış bir sosyalizmin yepyeni bir hayat ve insan yaratma çabaları yerine, kitleleri açıktan kurtarmak ya da asgarî konut, giyim ihtiyaçlarını karşılamak gibi, geri ülkenin empoze ettiği zorunluklar.

lerin ve sınırlılıkların öylesine bilincindeydiler ki, Rusya sınırlarının ötesine yayılarak onlara daha olgun tarihi koşullar bağlamında daha büyük imkân ve ufuklar verebilecek olan devrime gerçekten bel bağlayarak, o andaki devrim zaferinin sevincinde bile çalışmalarının kısmi yapısını sürekli vurguladılar. Daha sonra Troçkizm dışında ve ona karşı tek ülkede «sosyalizmi kurma»nın devasa zorunluğunu kavrayarak devrimin izole halde kalması sorununu gerçekçi biçimde anladılarsa da bu onlara hatırı sayılır bir süre için, bu zorunlu yola girmenin gerektirdiği ciddi güçlükleri unutturmadı.*

O halde, parti kavramı ve onun örgütlü pratiği, Lenin'in devasa çalışmasından daha çok, bu «ilk gedik»in ağırlığı hiçbir teorisyen veya militanın hiçbir zaman önceden görmediği, tecrit edilmiş bir devrimin gücü tarafından koşullandırıldı. Bu parti kavramının gerçekçiliğinde ve yenilenen devrimci sağlamlığında gene de bir sınırlılık vardı. Klasik Leninist partinin somut örgütlenmesini ve önderliğini incelediğimizde büyüklük ve sınırlılık birbirine kenetlenmiş durumda görülecektir. Eğer Batı'nın Sol-Marksizminin temsilcileri Luxemburg ve Lukacs tarafından partinin Leninist kavramının değerlendirme ve eleştirilerini kısaca gözden geçirirsek zamanın tarihi ve kültürel koşullarında, Lenin'ininkinden daha verimli ve daha organik hiçbir tavrın varolmadığını görmek kolaylaşır.

LUXEMBURG'UN HÜCUMU VE ALMANYA DERSLERİ

Rosa Luxemburg, görüşlerinin çelişen ve dalgalanan başka yanlarına karşın yirmi yıllık ilişkisinin sürekli bir özelliği olarak kalacak, Lenin'e karşı kesin ve önemli bir hücumu başlattı. İlk fırtınalı tepkisi *Ne Yapmalı ve Bir Adım İleri İki Adım Geri'nin* çıkışı ile başlar. Ünlü broşürü *Merkeziyetçilik ve Demokrasi'de*, Lenin'i açıkça partinin Marksist bir kavramından çok Blanquist bir kavramını desteklemekle suçlandı. Luxemburg'a göre Lenin'in teorisi, askerce bağlılık yoluyla bir arada tutulan yarı-dini bir meshep olarak partiyi kitlelerin günlük mücadelelerine ve hayatlarına uzak ve ilgisiz bir yapı haline getiriyordu. Buradan, Lenin'in hem Rusya'daki örgütlenme için önerdiği merkeziyetçi çizgi hem de partiyi ideolojik ve politik birlik içinde tutacak şekilde oportünizme karşı mücadeleyi örgütlenme düzeyine aktarmak talebi üzerine pratik düzeyde bir eleştiri geliştirdi.

Bununla birlikte, muhalefeti daha çok polemik düzeyde kalıp Lenin'in bazı formülasyonlarının sertliğine, belli özgül ve ikincil özelliklere yöneldiği halde, aynı zamanda Luxemburg'un düşüncesinin kendiliğindenci yaklaşıma eğilimini açığa vuran yanları da görülebilir. Örneğin şöyle diyor: «Belli başlı çizgileriyle Sosyal-Demokrasinin politikaları icat edilemez, kendiliğinden sınıf mücadelesinin çoğu zaman başlangıç aşamasında ve her zaman deneysel

* Sosyalizmin tek ülkede kurulması şüphesiz olumsuz bir zorunluktur. Özellikle Lenin bunu her zaman, kurulmuş sosyalist iktidarın korunması zorunluğu olarak koymuştu.

olan büyük yaratıcı eylemlerinin sonuçlarıdır. Bilinçsiz bilinçten önce, nesnel sürecin mantığı, kahramanlarının öznel mantığından önce gelir».* Kitlelerin kendiliğindenliği-ne karşı bu inançlılık, Rosa Luxemburg'da şaşkıncı görülebilir ve bundan dolayı onun kendi özel görüşünün çerçevesinde değerlendirilip tanımlanmalıdır. Kendisi aslında ilk Rus devrimi zamanında Bernstein oportünizminin ve onun evrimci önerilerinin en ciddi ve sert muhalifi idi. Bu sebepten, daha derin bir düzeyde, proleter devriminin geçirilemez «hamlığının», burjuva devriminin aslı özelliği olan «tamamlanmamışlığı» ilk ve bazı yönlerden en keskin teorisyeniydi. Ama bu olgunlaşmamışlık ve bu tamamlanmamışlığı olgusal veriler olarak kabullenip bunlardan belirli sonuçlar çıkarmakla yetinmiyordu. Marx'ın yeniden üretim şemalarını yeniden ayrıntılı bir şekilde geliştirmiş ve sistemin denge ve gelişiminde kapitalizm-öncesi sektöre önemli bir rol vererek bu olgunlaşmamışlığın kökenlerini bilimsel olarak analize girişmişti.* Dolayısıyla, devrimi niteliksel bir değişim olarak görüyordu; bu görüş işçilerin kendiliğinden mücadelelerini politik düzeyde somut bir stratejiye dönüştürüp birleştirmeye muktedir bir partiyi ve iktidarın devrimci fethini zorunlu olarak ön-gerektiriyordu.

O halde kendiliğindenci görüşü, bu temelle nasıl bir araya gelebildi? Benim görüşüm bu paradoksun temeli, devrimci süreçte kapitalizmin nihai buhranına verdiği abartılmış roldür; Luxemburg, kapitalist sistemin ekonomik olarak varkalabileceğine inanmaz ve ekonomik ve toplumsal dengesinin tamamen yıkılacağını düşünür. Kapitalizmin harekete getirdiği kriz ve kriz dolayısıyla salıverilen güçlerin dramatik gerilimleri, işçi sınıfını hızlı ve geniş ölçüde kendiliğinden bir bilinçlenme ile sistemin tümüne saldırmaya yöneltir.* Böyle bir krizin ancak üretici güçlerin oldukça gelişmiş bir düzeyinde ortaya çıkabilmesi, olgun gelişmelerinin sonucu olması durumu, kapitalizmin yıkılışının hızla yeni bir düzene dönüşmesinin zorunlu koşullarını yaratır ve işçi sınıfı ile halk kitleleri bu sürece büyük ve kahçı bir coşku ile katılırlar.

O halde Rus devrimi zamanında, Rosa Luxemburg'un Rus parti örgütüne ve iktidardaki bolşeviklere eleştirisini tekrarlaması anlaşılabilir. Rus devriminin «Blanquist» karakterinde ve iktidardaki Bolşeviklerin diktatörce sertliğinde Rus devriminin kendi içindeki temel bir çelişkinin yansımasını olumsuz bir açıdan gördü.* Onun kendi çözümü, «gerçekçiliğe» herhangi bir taviz vermeden, köylülükle uzlaşarak sosyalizmi yavaşlatmadan, proletaryanın gücünün genel ve kendiliğindenci hareketine tamamen güvenerek politik özgürlüklere herhangi bir sınırlama koymadan bu çelişkiyi aşmaktı.**

Maceracılıktan açıkça kaynaklanan bu eleştiriler, ancak Avrupa'da ve Almanya'daki proleter hareketi tarihi dönüm noktasındaki toplumsal ve politik krizi çözmeye hazır

* Bunun sınırlı bir doğruluğu var. Hayat, insani tasarıları her zaman aşabilir. Örneğin Rus devrimindeki sovyetler de bir ölçüde kendiliğinden hareketin ürünüydü. Ama bunları varılacak nihai yer olarak görmekle daha uzun vadeli bir dönüştürme eyleminin tutunacağı uğraklar olarak görmek arasında önemli bir ayrım var. Lenin'le Luxemburg arasındaki ayrım biraz da buydu.

* Luxemburg, Marx'ın yeniden üretim şemalarını yanlış bulur.

* Devrimi krize bağlayan bütün teorilerde olduğu gibi Luxemburg'da da örtük bir ekonomizm ve buna bağlı kendiliğindencilik vardır. Ama Luxemburg, Marksizmin yığıt ve taviz vermez bir savaşıydı.

* Magri, «Blanquist» suçlamasını olumsuz bulurken, kendi «Jakoben» nitelmesine paralelligi yüzünden, açık tavrı da alamıyor.

* Luxemburg'un bu görüşleri onu Troçkistler arasında popülerleştirir.

ve muktedirdir inancı üzerine temellendirildiğinde belli bir tutarlılık kazanabilirdi.* Oysa Rosa Luxemburg'un kendiliğindenciliği, tarihi koşulların en fazla olgunlaşmış görüldüğü Almanya'da en şiddetli sınava tabi tutuldu. Sistemin krizi keskin olduğu halde, nihai yıkılışı bekleyenleri çok geçmeden hüsrana uğrattı. Kendi dolaysız eylemine terk edilen Alman proletaryası, oportunist politikalar ve sokak protestoları arasında bölündü ve sonunda tehlikeli bir şekilde tecrit edilmiş hale geldi.* Böylece olgular açıkça gösterdi ki, toplumsal dönüşümü belli bir perspektif içinde görebilen toplumsal ve ideolojik güçlerin geniş ve organik büyük bir kesimini kendi bayrağı altında toplayabilen, kesin stratejik hedefleri olan birleşmiş bir politik örgüt tarafından yönlendirilmedikçe devrimci eylem —özellikle de Batıda— hezimete uğramaya mahkûmdur.

LUKACS'IN HEGELCİLİĞİ

Leninist parti teorisine Lukacs tarafından gençliğinin en ünlü eserinde —Tarih ve Sınıf Bilinci— yöneltilen itiraz oldukça dikkatli ve dolaylı bir tarzda formüle edilmesinin yanısıra, özünde de Luxemburg'unkinden farklıydı. İlk, Lukacs, Leninist partinin temsilcisi olduğu tüm politik ve örgütsel tercihleri, demokratik merkezîyetçiliği, oportünizme karşı örgütsel mücadeleyi, proletarya diktatörlüğünü, «en zayıf halka»da devrimci gedik açmayı ve bunun sonuçlarını tamamen kabul ediyordu. Devrimci bilincin diyalektik karakterini, partinin teori ve pratik arasındaki dolayım olarak rolünü, proletaryanın kendini yok etmesi olarak devrimci sürecin genel karakterini kesinlikle onaylayarak kendiliğindencilige karşı, Luxemburg'a karşı ve Lenin'in yanında, açık bir tavır aldı.* Fakat bunları Lenin'inkilerden farklı öncüller üzerine kurmaya çalıştı. Bilinçlenmenin teorisini bir «yansıma» olarak tartışmak ve yadsıtmakta, ayrıca Lenin'in anlayışında kısmen de olsa var olduğunu gördüğümüz bilim ve bilinç ayrımını, yadsıtmakta tereddüt etmedi. Bu anlamda, Lukacs'ın konumu, yeni yaygınlaşan pozitivist eğilime karşı, Hegel'e polemiksel bir geri dönüş ve Marx'ın formülasyonunun yenilenmesi olarak tanımlanabilir.*

Ne var ki, Hegel'e karşı gizli tutkusu ve diyalektik yaklaşımının katılığı, Lukacs'ı kör bir vadiye sürükledi —özellikle de parti ve sınıf arasındaki ilişki sorununda— Devrimci süreci «Katıksız bir kapitalizm» ile onun proleter antagonistisi arasındaki kesin bir karşıtlık olarak görmesi, bu ayrımın pozitivist yorumunu ve dolayısıyla kendiliğindencici çözümünü yadsıması, proletaryanın kendi dolaysızlığını yenebileceği çeşitli diyalektik süreçleri tesbit ve analiz etmesine engel oldu.* Merleau-Ponty'nin bir defasında zeki bir eleştiride işaret ettiği gibi, öznelci diyalektiği Lukacs'ı

* Luxemburg Ekim devrimini iç savaş evresinde eleştiriyordu. Bu durumda «politik özgürlüklere sınırlama koymamak» ve öbür öneriler devrimi tehlikeye sokardı. «Maceracılık» suçlaması bu nedenle haklılık kazanır. 1918'in yazında S-R'lerin savaşı yeniden başlatmak için Alman büyükelçisini öldürmeleri, Lenin'e yapılan suikast, siyasal örgütlenme yasaklarına yol açan olaylardı. * Luxemburg'un önderlerinden olduğu Spartakist hareketin Berlin ayaklanması kanlı biçimde bastırıldı. Liebknecht ve Luxemburg öldürüldü.

* Marksizmin başlıca historisist yorumcularından olan Lukacs'ın devrim anlayışı belli bir noktaya kadar Gramsci'nin düşüncelerine paraleldir. Bu yakınlığı, Magri'nin Lukacs'ı anlatışında da izlemek mümkün.

* Magri Lenin'i yorumlarken, Ampirio-kritisizm'in varlığını görmezden gelemediği gibi, bilim/bilinç ayrımını da yok edemiyor. Buradaki «pozitivizm» ve Hegel'e «geri dönüş», bilimle felsefe arasında yapılan tercihler olarak okunabilir.

* Ama bunu yapınca, Bernstein'in sözde bilimiyle aynı noktaya varıyor. Proletaryanın kapitalizmi tamamen felsefi bir düzeyde olumsuzlaması, biraz daha dünyevi terimlere çevrilince, kapitalist ekonominin kendini olumsuzlayarak sosyalist üretim ilişkilerini doğurmasından çok farklı değil. Şu halde sorun, olaya bilim veya felsefe yoluyla bakmaktan çok, toplumsal düzeyleri özdeşlemekle ilgili. Yani historisizm de bizi «ekonomizm açmazından kurtarmıyor.

«gerçek tarihin somutluğunu ve matlığını»* hesaba katılmayan veya anlamaktan alıkoydu; burjuva toplumunun karmaşık gerçeği içinden, onu aşabilecek öğeleri izleyemedi ve bundan dolayı farklı bir parti kavramının önkoşullarını görmedi. Proletarya, devrimci görünümünde, kapitalizmin antitezi olarak, katıksız olumsuzluk olarak ele alındı; buna bağlı olarak Lukacs, bu olumsuzluktan yeni bir uygarlığın olumluluğunun doğabileceği süreci kavramakta başarı gösteremedi. Bütün bunlar, Gramsci tarafından aynı sorunlara cevap olarak geliştirilen düşünce çizgisini analiz ettiğimiz zaman açıkça ortaya çıkacak.

Bu aşamada, Lukacs'ı, yadsıdığı kendiliğindenci tavra geri çekilmeye zorlayan bu teorik açmazın, sözkonusu can alıcı yıllar süresince işçi sınıfı hareketi içinde onu tek başına bıraktığını eklemek yeter. Avrupa proletaryasının acil görevlerine herhangi bir aydınlık getirmede ve en sonunda öz-eleştirisini yapmak zorunda kaldı. Ünlü bir öz-eleştirdi bu. Zinovyef'in oldukça şematik ve dogmatik tavrı karşısında yapılmıştı,¹⁰ gene de Lukacs, kendi teorisinin çerçevesi içinde kaldıkça gerçek harekette yer alamayacağını ve devrime yeni yollar gösteremeyeceğini anlamıştı. Bu, birçok yönlerden çok parlak, fakat kınanmış ve mahkûm edilmiş ilk eser, böylece çözülmemiş sorunlar için ipuçları ve fikirler verir, analiz ve araştırmayı teşvik eder; ama bütün bunlar için imkân, ancak çok sonraları, yeni bir bağlam içinde ortaya çıkmıştır.* O özel anda ve bu eleştiriler arasında, Leninist çizgi, kendi sınırlılıklarına karşın, aşılmadan egemen kaldı.

Batı Sol-Marksizminin bu teorik başarısızlığını nereye kadar nesnel durumun olgunlaşmamışlığına yükleyebiliriz? «Tek ülkede sosyalizm» nereye kadar zorunlu bir yol, kaçınılmaz bir ilk aşamadır? Bu sorular bizi uzağa götürecektir; ama, birkaç yıl sonra, yeni bir tarihi bağlamda ve bir hapisane hücresinin yalnızlığında bir Marksist, parti sorunuyla yeni bir temel üzerinde karşılaşabildi ve yeni çözümler önerebildi ise, bunu basit bir raslantı gibi göremeyiz.

GRAMSCI: PROLETARYA VE KÜLTÜR

Antonio Gramsci, devrimci hareketin savaş sonrası Batı Avrupasında hızlı bozgunu ve tutucu ve gerici güçlerin karşıt yükselişi sonucu, devrimci hareket üzerine etki eden temalarla en geniş teorik çerçevede hesaplaşmış en önemli, belki tek Marksistti. Her şeyden önce, bu olayların kökenlerini ve önemini Batı Avrupanın tarihi geleneklerinin ve toplumsal gerçekliğinin içinde, yeni ve uygun bir devrimci teoriyi yeniden kurarak, gerilere doğru araştıran tek Marksistti.* Bu teorinin öncülü, Batı toplumunun Çarlık Rusyasındakinden çok daha birbirine bağlı ve karmaşık bir yapı gösterdiğinin, ve dolayısıyla farklı yapıda bir devrimci stratejiyi zorunlu kıldığının kavranılmasıdır.

* Merleau-Ponty «matlık» derken, toplumsal yapıların birbirini yansıtmadığını söylemek istiyor. Yapılar saydam olsa, birinden bakınca hepsini görebilir ve bu dolaysız bilincimizle, bilime gerek duymazdık. Bilim ise gündelik ideolojiyle görülmeyen kavramak için gereklidir.

* Lukacs sonradan ilk öz-eleştirisinden vazgeçip Tarih ve Sınıf Bilinci'nin tezlerine döndü.

* Gramsci gerçekten Batı Avrupa'nın ve özellikle İtalya'nın tarihi koşullarını çok iyi —ve bilimsel biçimde— araştırmıştı. Lukacs gibi, felsefi kategoriler içinde çözüm bulmamıştı.

Hapisane koşullarında ve varolan malzemenin yetersizliğine karşın çalışarak Gramsci, İtalyan tarihini tarihi olarak yeniden kurmaya ve böylelikle üretilen toplumu inceden inceye araştıran bir analize girişti. Düşüncesi iki temel sorun üzerinde odaklanıyordu Proleter devriminin önceki tarihle bağlantısı (bu ona hem bir gelişme hem de bir tersine dönme ilişkisi gibi görünür)* ve burjuva toplumunun farklı güç, boyut ve eğilimlerinin karmaşık eklemlenışı. Her iki soru da onu üstyapıların özerkliği sorununa götürdü. Birinci durumda fikirlerin, değerlerin ve kavramların uzun tarihi dönemlerden sonra, bunları başlatan ve anlam kazandıran yapılar kaybolduğu halde yaşadığı araştırmalarla ortaya çıktığına göre üstyapıların «temel»e ilişkin özerkliğini belirtmek gerekiyordu. İkinci durumda «burjuva toplumunun tümünün, varolan politik ve kültürel görüşlerinin hepsi»nin toptan kendilerini belirleyen sınıf temelinde indirgenmesinin, yanlış bir basite indirgeme olduğu anlaşılıyordu.

Hem Lukacs, hem Gramsci pozitivizme karşı çıktılar ve tarihte diyalektik bir süreç olarak gördükleri insan etkisini, ayrıca gerçekten insani bir toplumu yaratacak eylem olarak proletarya devriminin karakterini yeniden vurguladılar. Bununla birlikte, Gramsci'nin akıl yürütmesi Lukacs'inkinden her yönüyle farklı ve bazı önemli bakımlardan ona karşıt bir yol izledi.

Lukacs önerisini, kapitalist şeyleşme mekanizmasının ve bunun doğurduğu teorik ayrılıkların sağlam bir analize oturttu ve proletaryayı bu mekanizmanın hem kurbanı hem de olumsuzlaması olarak göreceği bir yere yerleştirdi. Öte yandan, Gramsci, tarih boyunca ve çağdaş toplumsal gerçeklikte başarısız kalan atılımları, bozguna uğratılan eğilimleri, yeni toplum doğrultusunda ezilmiş özelemlerin aslını arayıp bulmaya koyuldu. Bütün bu evrenselliğe ve özgürlüğe yönelik eğilimler, atılım ve özelemler, sınıflı toplum içinde teorik tutarsızlıklara, bilimsel uyumsuzluklara ve ütopyalara dönüşerek bozulmuş, çürümüşlerdir. Ancak, yeni ve kurtarıcı bir toplumsal gücün, proletaryanın yükselmesi halinde, bunlar devrimin verimli ön-ilkeleri haline gelebileceklerdir.*

Gramsci araştırmasının bu çizgisini felsefi düzeyde yerli kesinlikte kuramamış olabilir. Aynı şekilde, teorisinin ima ettiği bütün sonuçları Marksist tarih anlayışı ile ve özellikle de kapitalizm tarihi ile bağlantıları içinde gösterememiş olabilir. Gene de bu araştırma öylesine yorumlayıcı bir deha ile yürütüldü ve öylesine inandırıcı analizler üzerine oturtuldu ki, bugün de birçok belirleyici sorunun çözülmesi için son derece verimli bir kaynak olarak durmaktadır. Bunlar arasında, Gramsci'nin parti teorisini geliştirme tarzına özel bir önem verilmelidir.

Gramsci, Marx gibi, devrim teorisini niteliksel bir sıçrayış olarak, tarihin bir alt-üst oluşu olarak ve bundan dolayı da parti teorisini işçi sınıfının toplumsal dolaysızlığının

* Gramsci, Hegel diyalektiğinin «aşma» kategorisine bağlılığı nedeniyle, proleter devrimini birçok bakımdan daha önceki sınıf mücadelesi biçimlerinin kalıpları içinde düşündü. Bu belki bazı yeni olgulara gereken önemi vermemesi sonucunu doğurdu. Magri, eklediği notta, kendisinin bu konuda değiştiğini belirtiyor.

* Bu düşünce çizgisinde de, proletaryayı bütün geçmiş insanlıkla özdeşleyen ve insanlığın kurtuluşunu için olarak taşıyan bir varlık olarak görme, dolayısıyla tarihe teleolojik bir açıdan bakma eğilimi var.

global aşkınlığı ve kendini yok etmesi olarak ele aldı. Öte yandan, Lenin gibi, bu aşkınlığın bir ön-koşulu olarak bir «dışsal öge»nin zorunluğuna da inandı ve bu ögeyi proletarya ile aydınlar arasındaki ilişkide saptadı. Araştırmanın bu belirgin çizgisi, bu ilişki için ona yeni ve kesin bir temel hazırlama ve bu ilişkiyi diyalektik terimler içinde formülendirme imkânını verdi.

AYDINLARIN GÖREVİ

Gramsci'ye göre aydınlar, toplumun her yerine yaygın olarak dağılmış ve toplum içinde etkin olan geleneklerin, değerlerin, düşünme biçimlerinin ve ahlâki bakışın en organik ve olgun ifadesini temsil ederler. Bütün bu üstyapı öğelerinin ve birikimlerinin kendi özerk güçleri vardır. Başka bir deyişle, Gramsci'ye göre aydınlar, onları hapseden sınıflı toplum içinde yoksun bırakıldıkları evrensellik özlemini dile getiren tasarım ve ülküleri temsil ederler. Bundan dolayı aydınlar, proletarya ile ilişkide, bilimin ışığıyla devrim yolunu aydınlatmaktan çok, birbiri üzerinde karşılıklı pratik etkisi olan iki tarihi gerçeklik arasında bir arabulucu rolü oynarlar: kelimenin en geniş anlamında proletarya ile kültürün toplumsal dolaysızlığı.* Devrimci ideoloji ve bunu dile getiren parti, bu iki öge arasındaki diyalektiğin ürünü temsil ederler; ama bu öğeler de sözkonusu diyalektik içinde bir dönüşümden geçerler. Bu sebeple devrimci ideoloji önceki tarihin tümünü, toplumsal gerçeklikte varolan bütün değerleri gittikçe daha organikleşen biçimlerde dile getirir ve özetler; ulaştığı her yeni düzey, sınıfın kendi gerçekliğindeki yeni düzeye tekabül eder. Bu şekilde, proletarya kendini bir sınıf olarak kurup aynı süreçte kendini yok ederek dolaysız varoluşunun sınırlarını aşar ve tarihi kurtuluşunu elde eder.

Parti ve sınıf bilinci yapısının bu teorisini, dönüm noktası olabilen iki önemli vargı izler; her ikisi de Gramsci'nin kendi eserinde açıkça vardır. İlkin, parti zorunlu olarak, toplumsal, politik ve ideolojik güçlerin yaygın ve karmaşık eklemlenmesi içinde, bir öncü, bir egemen güç olarak kabul edilir. Parti proletaryasının kendini-yoketmesi sürecini, evrenselliğe yönelik bir gelişmeyi dile getirir. Bu süreç önceki tarih içinde ve varolan toplum içindeki her verimli eğilimin, yeni ve uyarlı biçimlerde proletarya devrimi hesabına ilerici bir tavır içinde özümlemesidir. Bu demektir ki parti, bu değerlerin ilk biçimlerinde dile getirdikleri güçlere ilişkin olarak gittikçe genişleyen bir egemenlik kurmalıdır. Yalnız fikirler alanında etkili olmaktan ibaret kalmayan, fakat toplumun dönüşümünü hedef alan gerçek eylemi de içeren bu egemenlik, önceki kültür ve ideolojilerin yapısal temellerini bastırıp onları tamamiyle yeni bir devrimci perspektif içinde yeniden oluşturmaya yönelir.* İkinci olarak Gramsci'de parti başlangıçta tesbit edilmiş bilimsel doğruya sahip olup, bunu farklı tarihi koşullara çeşitli biçimlerde uygulayan bir

* Gramsci, «bilimsellik» ayrıcalığını elinde tutan kastlardan ürkütüğü için, aydınların rolünü teorisinde organikleştirmeye çalışır. Aydınlar kültürün taşıyıcısıdır. Ama sınıflı toplumda kültür de amacından kopuk, dolaysız durumdadır. Öte yandan, gene kendi bilinç-öncesi dolaysızlığı içindeki proletarya vardır. İşte aydın, bu iki dolaysızlık içinde yer alır ve kültür kurumundaki rolünü, ancak proletarya ile organik bütünlük içinde anlamlı bir etkinliğe dönüştürebilir.

* Gramsci'ye göre parti, toplumun değişim taleplerini, dile getirildikleri bulanık formüllerin ge-

yapı değil, her zaman öz-eleştiriye açık olan türden bir doğruyu geliştirme yolunun bir temsilcisidir. Bu Gramsci'nin «Marksizmin tarihiliği» diye adlandırdığı şeydir.* Lukacs'ın yaptığı gibi,¹¹ o bu tarihiliği, sınıflı toplumun yapısal temellerinin altedileceği zamanda varsayımsal bir dönemin sınırlarıyla hapsedmedi, yeni toplumun radikal biçimde önceden canlandırılışı, proleter olumluluk ve evrenselliğinin çekirdek halinde açılışı olarak görünen devrimci sürecin tümüne yaydı.¹² Parti öncelikle egemen bir güç; ikinci olarak da bir önceden canlandırmadır. Bunlar Gramsci teorisinin iki yeni ve karakteristik özelliğidir. Bu teori gereğince öncü örgütteki her «jakoben»ce sınırlamayı ve kitlelerin eyleminin temel taleplere göre araçlaştırılması ve sınırlanmasını, hem teorik hem de pratik düzeyde kökünden yoketmenin mümkün hale geldiğini ekleyebiliriz.*

Devrimci bilinç, proletarya ve kültür arasındaki ilişkinin sürekli yenilenen ürünü olduğuna, bu ilişki diyalektik bir temel üzerinde düşünülmüş ve kurulmuş olduğuna göre, o halde, her an, parti evriminin bağlı olduğu sınıf gerçeğinin, bir parçası, bir ifadesinden başka bir şey olamaz. Sınıfla olan bu ilişkisi tarafından beslenir; sınıfın gerçek potansiyellerini dile getirir ve devamlı olarak sınıfın eleştirisine tabidir. Aynı zamanda, parti ilerledikçe, daha açık bir şekilde gelecek toplumun önceden canlandırılışı olduğuna göre, kitlelerle bağlantısı her şeyden öte bir dönüştürme ve eğitime ilişkisi, varolan toplum içinde onun yeniden-düzenlenmesi için gerilimler ve özlemler yaratmak üzere sürekli çaba haline gelir. Sadece kısmen bilinçli kalan ve bu yüzden parti tarafından araçlaştırılan kitle taleplerinin, partinin devrimci perspektifleriyle ilişkisi artık hiçbir şekilde dışsal değildir.* Bu ilişkiye, artık kendi aralarında yeterince homojenleşen eğilimleri ve hareketleri genelleştiren organik bir süreç içinden ulaşılır. Devrimci süreçte iktidarın ele geçirilişi olan hayati an, böylece «Makyavelci» çağrışımlardan kurtulur, özü ve hedefleri tamamiyle ve açıkça dile getirilen olumlu bir toplumsal dönüşümün başarılması için doğal ve zorunlu araç haline gelir.

Şimdiye kadar Gramsci'nin Leninist parti teorisini geliştirme ve onun tarihi sınırlılıklarını aşma girişiminin Sosyal Demokrasiye tamamiyle karşıt bir yolda yürütüldüğü anlaşılmalıdır. Çünkü bu teori, partinin öncü karakterini onun sistemle kesin karşıtlığını ve uyumsuzluğunu azaltmak amacıyla değildir; tersine her özel mücadeleyi evrensel değerle damgalamakta, sistemin patlayışına yönelik global bir strateji içine yerleştirmede partinin yeteneğini vurgulayarak öncü kavramı daha kesin şekilde geliştirmektedir.* Böylece Gramsci'nin teorisi, iktidarın ele geçirilişinden önceki ve sonraki dönemleri hiç ayırmadan, devlet denetiminin belirli biçimlerini dogmatik postülatlar haline getirmeden, gene de devrimci kriz kavramından ve proletarya diktatörlüğünden kopmamış olur. Kapitalist ve Sos-

risinde yatan anlamlarıyla kavrar ve bunları devrimci teorisinin ışığında yorumlayarak yeni bir biçimde topluma iletir, benimsetir.

*Bu da Historisizmin bir başka formülasyonu.

* Girişte belirtmeye çalıştığımız gibi, bu epitemolojinin sözkonusu anti-demokratik sınırlamaları ortadan kaldıracığı görüşüne katılmıyoruz. Anti-demokratik bu kurumlar içinde de rahatça serpilebilir, yerleştirilebilir.

* Sınıfla parti arasında bu ilişki şüphesiz önemli. Ama partinin kitle taleplerini her zaman dönüştürebilecek bir güce sahip olması gerek. Yoksa, örneğin bir Avrupalı işçi sınıfının ülkedeki renkli işçilere duyduğu ırkçı kökenli tepkiye teslimiyet gibi tavırlar, parti ile sınıf arasında sağlıklı bir ilişki göstermez. Öte yandan, kitle taleplerinin, kitlenin parti ardından gelmesi için araç olarak kullanılması da oportünizmdir.

* «Global» stratejiden söz ediyor, ama bu tür historisist uygulama, bilim/bilinç ayrımının yok edilmesiyle oluşan **icedönük** ideoloji nedeniyle, historisist anlayışın Çin'deki milliyetçi biçimlerine daha yakın sonuçlar verebilir.

yalist toplumlar arasındaki ayrımı mülkiyet sisteminin dönüşmesine ve yönetici sınıfın yer değiştirmesine dayandırmaktan geri kalmaz. Kısmi başarılı mücadeleler gelecekteki toplumun müjdesini vermeleri, gerekse hepsinin yöneldiği ortak hedef bakımından, varolan sistem içinde dengesizlik ve buhran yaratır ve devlette yeni bir önderliğin ve toplumun yeni bir biçimde düzenlenişinin işaretini verir.*

Bundan dolayı, Gramsci'nin anlayışı, nüfusun geniş bir kesimini örgütlemeye ve yönetmeye muktedir «modern prens»in uyarılayıcı birliği ve homojen iradesi karakteristiklerini kazanmış, hem egemen gücü hem de «ortaklaşa aydın»ı temsil eden bir öncü parti ihtiyacının altını çizer.^{13*} Bir başka deyişle, önderlerinin ve militanlarının davranış ve hayatlarını, mücadele ve fedakârlıklarının ortak kaderini sınıf ile paylaştıkları; hiçbir zaman yönetici tabakanın bir parçası olmadan ve başka bürokrasilerin yanı sıra bir yeni bürokrasi olmadan, her zaman varolan toplumun bir eleştirisini temsil ederek oluşan, gerçek bir disiplini ve hiyerarşik yapısıyla, bir partidir bu.*

BATI AVRUPA BAĞLAMI

Gene de Gramsci'nin parti kavramı kapitalist toplumun daha ilerlemiş gelişimine ilişkin olarak ele alınmadıkça zor anlaşılır. Gramsci'nin kendisi, Avrupa'da ancak faşizmin yıkılışından sonra açık biçim alan bu gelişmenin ilk ürünlerini Amerika'da «Ford devrimi» örneğinde parlak bir şekilde tahmin etmişti.* Şüphesiz burada neokapitalist toplumla Gramsci'nin parti ve devrim teorisi arasındaki ilişkinin tam bir analizini vermek mümkün değildir. Ama hiç olmazsa şimdiye kadar söylenenleri aydınlatmak için, aşağıdaki olayları kısaca özetleyebiliriz:

a) İlk olarak, gelişmiş kapitalizm proletaryaya yeni bir toplumsal fizyonomi vermektedir. Bu sınıfın sınırları son derece genişler ve bu toplum nüfusunun artan bir oranını içerir. Fakat aynı zamanda ücretler, hayat tarzları ve üretici roller gibi sınıf içi farklılıklar ortaya çıkar. Öte yandan sistem proleterlerin kişisel bilincini kendi ölçütlerine uydurmakta gittikçe daha etkili olur. «Tüketici bilinci» ve «kitle kültürü» bu olayın sadece dışsal belirtileridir. Gerçekte üretimin mekanizmaları, emeğin atomlaşması, bireyin firmaya bağımlı kılınması, bütün bunlar kitle kültürü ve tüketim yardımıyla kişiliğin bu ayrışımını meydana getirirler. Bu durumda, dolaysız, sosyolojik düzeyde sınıf birliğini gerçekleştirmek giderek güçleşmektedir. İşçinin kişiliğinde, insani ihtiyaçları ile ücretli köleliğe tabi oluşu arasındaki kendiliğinden bir çelişki doğacağına bel bağlamak hayalcilik olur. Demek ki, bugün, geçmiştekinden daha fazla, sınıf birliği ve devrimci bilinç, bağımsız bir ideoloji ve politik bir örgütün aracılığı olmaksızın imkânsızdır.*

b) Devrimci hareketin üzerine kurulabileceği çelişkiler, toplumsal hareketler ve çıkarlar temelden değişmiştir. Geç-

* Bizce Gramsci'de en bulanık kalan noktalardan biri de iktidara geçiş sorunudur.

* İtalya'nın kültür geleneğine genişçe yaslanan Gramsci, devrimci parti ile Macchiavelli'nin Prens'i arasında bağ kuruyor (bu da, tarihi Hegelci bir tarzda bir kesintisizlik haline getirmesinin ürünü). Ama bu bireysel Prens'in yerine, parti, «ortaklaşa aydın» olacaktır.

* Devlette ve partide bürokratlaşma, bugünün birçok sosyalist ülkesinin önde gelen sorunu. Gramsci'ye göre parti bürokratlaşmamalı ve devletin bürokratlaşmasını önleyecek bir işlevi olmalı.

* Gramsci, modern üretim sürecinde yer almanın otomatik olarak modern bir ideolojiyi benimseteceği yargısını yadsır. «ideolojiler dünyası (bütünüyle) üretimdeki teknik ilişkilerden daha geridedir: Bir zenci Afrika'daki memleketinden daha yeni gelişmiş Fordun fabrikasında çalışabilir, ama yine de uzun süre bir fetişist olarak kalabilir ve yamyamlığın normal ve doğru bir beslenme biçimi olduğuna olan inancını sürdürebilir...» (A. Gramsci, «Felsefe ve Politika Sorunları», Payel Y., s. 142.)

* Yazarın aşağıda sıraladığı olgular gözönünde tutulursa, bu bağımsız ideolojinin yalnız «tüketici bilinci» veya «kitle kültü-

mişte proletaryanın iktidar için mücadelesinde kullandığı büyük sloganlar (demokratik yasallık, cumhuriyetin, barışın, köylü mülkiyetinin savunulması) doğrudan doğruya sosyalist nitelikte değillerdi veya sadece en basit anlamda sosyalistler (tam istihdam, yoksulluğa karşı mücadele, gelirin yeniden dağılımı v.b.). Bu hedefler, sistemin kendilerini doyurmadığı ölçüde devrimci değer kazandılar ve bu nedenle devletin ve özel mülkiyet yapısının yıkılmasına yol açabildiler.

Fakat gelişmiş kapitalizmde bu durum değişti. Sistem, hiç olmazsa Batıda, yalnız kendi vesayeti altındaki toplumun tümünü birleştirmede değil, fakat aynı zamanda kitlelerin temel ihtiyaçlarını gidererek üretici güçlerde görece bir büyüme sağlamada da başarılı oldu.* Proletaryanın karakteri ve sömürü mekanizmaları hafifledi ama yeni biçimler alarak daha olgunlaştılar. İlk olarak, sistemin temel çelişkisi en ön sıraya çıkmaktadır: Kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki çelişki, veya kendi başına bir amaç olarak üretim ile, insanın, emeğin ve tüketimin şeyleşmesi. Toplumdaki bu çelişkiyi gerçek bir gerilim haline sokmak için, bilincin aracılığı, alternatif bir ideolojinin etkin varlığı ve bu hâkim mekanizmalara karşı muhalefetin insanî imkânları zorunludur. Başka bir deyişle, gerekli olan sadece bir proletarya değil, dünyanın yeni ve antagonist bir kavramı olan sınıf bilinci ile örgütlü bir proletaryadır. Proletarya partisi, toplumun doğal olarak yarattığı varolan yıkıcı hareketleri ve eğilimleri iktidarı ele geçirme hedefine doğru kanalize edemez artık. Bunun yerine, gelecek toplumun çekirdeğini içinde taşıma yeteneğiyle, gerçek doğal yapılarında gizli ve formülemeden kalacak olan çelişkilere ve ihtiyaçlara biçim, bilinç ve toplumsal gerçeklik kazandırmalıdır.*

c) Gelişmiş kapitalizm, sistemin temel çelişkisini en ön sıraya çıkardığı ölçüde, daha da açık bir şekilde insan özgürlük ve ihtiyaçlarının olumsuzlaması olarak, insanın, birikimin kör ve mantık dışı mekanizmalarına indirgenmesi olarak görünmeye başlar. Böylece, varolan sistem ve ülküsel değerler, kültürel gelenekler ve tarihten geçip gelen ahlakî yargılar arasındaki gerilimler daha önce imkânsız olan bir radikalleştirme gücü kazanırlar. Devrimci partinin içinden geliştiği, proletarya ile kültür arasındaki diyalektik, böylece yeni nesnel temeller kazanır, devrimci ideoloji bu şekilde en tam ve en evrensel şeklini alabilir.

Fakat devrimci öge ortaya çıkıp, alternatif bir kavram yayılır yayılmaz, değişik düzeylerde bir dizi hareket özerk olarak biçimlenir, herhangi bir eleştirel sentezden önce kendi özgül görüş açılarını oluşturarak, sisteme baskı yapar ve yıkılmasını bir postüla olarak koyarlar. Bunun, artık yalnızca politik anlamda egemen olmakla kalmayıp aynı zamanda özerk hareketlerin eklemelenmiş birlikteliğinin sentezini temsil eden devrimci parti için hayati önemi vardır. Politik

rü'nü «yabancılaşma» çerçevesi içinde eleştirmekle yetinmeyip sınıflı toplumda demokrasinin de köklü bir eleştirisini getirmesi ve geleceğin toplumunu bu yönüyle ideolojik düzeyde kabul ettirebilmesi gerekir.

* Bunlar çok önemli. Burjuva devriminin tamamlanmamışlığı, devrimcilerin burjuva demokrasisi sınırları içinde kalan taleplerle kitleyi sürükleyebilmesini sağladı. Bugünün kapitalist dünyasında ise birçok talep karşılanabiliyor. Şu halde, taleplerin artık burjuva sloganlarının ötesine geçmesi gerekir. Yoksa iyi işleyen bir kapitalizm karşısında sosyalizmin geçersizleşeceğini örtük biçimde de olsa kabullenmek zorundayız demektir.

* Ekonomist anlayışın bugünkü biçimine göre, rahat tüketim yapan proletarya devrimciliğini yitirir. Ancak bir krizde, dolaysız ekonomik sıkıntısı yüzünden patlayabilir. O zaman, uzak vadeli hedefleri olan devrimciler bu patlamadan doğan fizik gücü, istedikleri doğrultuya kanalize edebilirler. Ama bu görüş proletaryayı tamamen araçlaştırmakta ve kendi düzenine de yabancı saymaktadır. Aslıolan, bugünkü toplumun bütün rahatlıklarının ötesinde bir hayatın bilincine varmış bir işçi sınıfıdır.

iktidarın, sivil hayatın çeşitli uğrakları yerine konacak bir şey değil de bir sentez olduğu gelecekteki kendini-yönlendiren toplum işte bu koşullar içinde önceden biçimlendirilir.

Bu birkaç gözlem, ilk olarak Gramsci'nin tanımlamaya çalıştığı yeni parti ve devrim fikrini zorunlu ve mümkün kılanın Batılı kapitalist toplumların yeni koşulları olduğunu göstermek için yeterlidir.

Gelgelelim, bunun zorunlu ve mümkün olduğunu söylemek, kolay veya garantilidir demek değildir. Eklemelenmiş bir devrimci strateji geliştirmek, Leninist partinin özünü ve örgütünü zayıflatmadan, tersine proleter hareketini, Sosyal Demokrasinin kısır oportünizminden ayıran uçurumunu derinleştirerek yenilemek pratikte son derece güç bir görevdir. Bu yalnızca politik çizgi ve genel ideolojik anlayışla çözülebilecek bir sorundur. Her iki düzeyde de her şeyden öte sosyalist bir toplumun yapısını aydınlatmak gerekir. Gelecek düzenin açık ve işleyen bir teorisi olmadan, yeni parti kavramı boş ve çürük hale gelir.*

Bu «yeni parti», Leninist parti gibi, kendi özgül yapı ve işleyiş tarzına sahip olabilir ve olmalıdır. Bu gereklilik, politik çizgiden türeyen ikincil bir sorun da değildir. Aslında, bu iki görünüm birbirini biçimlendirir. Ancak devrimci bir çizgi, parti için en iyi yapıyı garanti eder, fakat çizginin kendisi, ancak parti tarafından uygulanan yapıcı ve yol gösterici rolün içinden doğabilir ve onunla düzeltilir.

O halde, bu incelemeyi bitirmeden önce, partinin yapı ve görevinin, özelliğinin daha genel teorilerine bağlı, özgül karakteristiklerini kısaca analiz etmek yerinde olabilir. Özellikle, bu açıdan, klasik Leninist ilkelerle, «yeni parti»yi yönetecek ilkeler arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz.

LENİNİST PARTİ

Leninist partinin kendi teorik öncülleriyle uyum içinde olarak üzerine kurulduğu ilkeler, öncelikle şunlardır: Sınıf partisi, öncü olarak parti, savaş aracı olarak parti, dolayısıyla birlik ve disiplin. Bu ilkeler, yenilenmiş şekilleriyle, yeni tip devrimci partiye egemen olabilirler. Ama bunun ötesinde, pratik uygulamada geçmişte mümkün olandan daha uyarlı olarak genişletilebilirler.

«Yeni parti»nin Leninist tür gibi, niçin işçi sınıfının bir örgütü olduğunu daha önce gördük. Bu öncelikle proletaryanın içerdiği devrimci görevi aynı şekilde yorumlamak anlamında böyledir. İkinci olarak ise, her iki durumda da parti işçi sınıfının öncü formasyonudur ve çoğunluğunu içinden aldığı bu sınıfa sürekli olarak kendi hayat biçimlerini uydurmak zorundadır. Gramsci, «bilim»i kendinde cisimleştiren aydınlardan oluşan bir öncü ile parçalanmış dolaysızlığı içinde ham bir sınıf arasında kurulan idealist karşıtlığı aşarken, parti ile sınıfı her an birleştiren ve garantileyen birlik/ayrılık ilişkisini istisnai bir kesinlikle kavramıştı.

Bununla birlikte, pratik düzeyde, «yeni parti»nin sınıf

* Bu, Gramsci'nin, her yeni düzenin politik olarak gerçekleşmeden önce kendini ideolojik düzeyde kabul ettirmesi zorunluğunu teziyle açıklıyor. Bunun için, sosyalizmi geri ülkelerde bir kalkınma yöntemiyle özdeşlemeden ve ileri ülkelerde de bir dizi «ara aşama» içinde bulanıklaştırmadan, bütün potansiyelleriyle koyabilmek, açıklayabilmek ve benimsetebilmek gerekir. Burada bir önemli nokta da, partinin kitlelere vaat ettikleriyle kendi iç işleyiş arasında uyumluluk kurulmasıdır. Örneğin, kitlelere demokrasi vaad edilirken demokratik kuruluşlarda partizan zorbalık, iyimserce sanıldığı gibi gözlerden kaçacak bir çelişki değildir.

karakteri, öncekinden daha şiddetli bir şekilde tehlikeye sokulmuştur. Geniş bir şekilde eklenmiş toplumsal bir hareketin egemen gücünü temsil etmek, varolan toplumsal formasyon ve politik kuruluşlarda etkin müdahalelere girişmek, örgütü sürekli olarak oportunist politik-örgütsel çözümlere doğru iter. Böylece, parti «birkaç farklı sınıfın ifadesi» olmaya itilebilir ve kendi platformunu bu güçleri bir arada tutabilecek bir asgari müştereye indirgemek zorunda kalabilir.* Aynı zamanda, her düzeyde kadrolarının her düzeyde sisteme nüfuz etmesi ve bürokratlaşması, yönetici sınıfın alışılmış bakış açısını paylaşmaya başlaması tehlikelerine de açıktır.

Bu tehlikeler varolan toplum içinde burjuva baskılarına karşı davranışta belli örgütsel tercihlerin (kadroların seçimi, ideolojik eğitim, fabrika düzeyinde partinin rolü) belirleyici öneminin altını çizer. Ama bundan daha da karmaşık olan sorun, yeni tarihi konumda partinin öncü olarak örgütlenmesi sorunudur.

KİTLE PARTİSİ Mİ, KADRO PARTİSİ Mİ?

Leninist parti için bu sorun, aslında görece basitti. Parti zaten kadroların örgütüydü ve bu kadroların büyük disiplini ve yüksek bilinç düzeyi, zorlu seçimleri, geçirdikleri çetin sınavlar ve uzun süreli çiraklıkları, partinin öncü karakterini nasıl olsa sağlama alıyordu. Oysa işaret ettiğimiz gibi, «yeni parti» bir kitle partisidir. Bu yeni görünüş, öncülük ilkesi ile gerçekten bağdaşabilir mi?

Eğer bu soruna biçimsel ya da koşulların dikte ettiği şekilde çözümler bulmakla yetinmiyorsak bazı öğeleri akılda tutmalıyız. Bir kere, açıktır ki, bir partideki üyelerin niceliksel büyümesinin, onun öncü karakterini yok etmeyeceğini hiçbir şey garantileyemez. İkinci olarak, partinin öncü karakterini korumadaki kararlılık, partinin kitle karakterinin kaybıyla da sonuçlanabilir. Başka bir deyişle klasik Bolşevik partinin sınırlılığını dışsal olarak belirleyen, yöneticilerle yönetilen ve öncü ile kitleler arasındaki uzaklaşma, bu sefer doğrudan doğruya parti içinde yeniden ortaya çıkma eğilimi gösterebilir. Son olarak, partinin kitle karakteri, kendi olumsuz bileşimini, örneğin, işçi sendikaları gibi başka sınıf örgütleriyle özdeşlemeyi getirebilir ve her ikisinin özerkliği bundan ciddi zarar görür.

Kitle partisi ve kadro partisinin özelliklerini daha yüksek bir sentezde birleştirmenin şüphe götürmeyen güçlüğü bizi nihai ve en güç soruna getirir: Partinin içsel örgütlenişi, kendi demokratik hayatı ve önderlik sorunu.

Marksist devrimci parti, görmüş olduğumuz üzere, tanım gereği, toplumu ve insanı dönüştürme görevine yakın ilişki içinde yaşayan ve gelişen bir örgüt, bir pratik gerçektir. Onun için de, teori, ideoloji, propaganda, ajitasyon ve mücadele bölünmez bir süremin (continuum) öğeleri, «ön uğrağı» olmayan bir süreçtir.

* Yazar burjuva demokrasisinin egemen olduğu ülkeleri gözönüne almakta ve «yeni parti», bu bağlam içinde yer aldığı karşılaşması kaçınılmaz olan sorunlara bakmaktadır. Şüphesiz, dolaysız bağlamı İtalya oluyor. Ancak, Berlinguer zamanında İtalya Komünist Partisi de Gramsci çizgisini izlediği görüşünü savunuyor.

Lenin, bu öncüden iki belirleyici pratik vargı çıkarmıştı. İlk olarak, partinin tek bir irade ile hareket etmesi zorunludur. Parti kendi hedeflerini demokratik olarak tanımlamalı, fakat sonradan duraksamalar, kuşku ve bölünmeler olmaksızın hareket edebilmelidir. İkinci olarak, partinin toplum içindeki varlığını tanımlamak ve değerlendirmek için, pratik etkililiğini ölçecek bir ölçüt gereklidir; bir başka deyişle, bir öğretinin yanısıra, parti günlük pratiğinde bölünmez bir şekilde uyguladığı işlek bir stratejiye ve taktiklere sahip olmalıdır.

Organik bir yapı olarak, bireyselliğin aşılması olarak, birey ile toplum arasındaki karşıtlığın aşılmasında ilk adım olarak bu parti anlayışı, Bolşevik partinin hayatına her alanda hâkim oldu. Öncelikle de, partiyi yöneten iki temel ilke yarattı. Devrimci militanlık ve demokratik merkezîyetçilik.

MİLİTANLIĞIN İKİ MODELİ

Devrimci militanlık deyimiyile burada Bolşevizmi başka bütün politik formasyonlardan ayıran, parti ve üye arasındaki özel bir ilişkiyi kastediyoruz. Bu ilişki, «yurttaş»ın kendi politik çıkarlarının temsilciliği hakkını, biçimsel olarak herhangi bir partiye teslim etmesi ilişkisi değildir. Dolayısıyla özel ve genel hayat alanları arasında bir ayrımı kabul etmez, ayrıca, üyelerin politik çalışmaya katılmamasından ve buna tekabül eden, bürokratik-temsili aygıtın yetki kazanmasından oluşan bir işleyişe izin vermez. Tam tersine, yeni toplumu kurmak gibi karmaşık bir görevde militanın hayat-boyu dünya görüşünü de içine alarak, militanın tüm kişiliğinin partiye verilmesi temeli üzerine kurulur.

Dolayısıyla, parti kendisi, insan olmanın ve başka insanlarla ilişki içine girmenin yeni bir tarzı haline gelir.*

Leninizmin bu ilişkiyi kişisel özgürlüğün feda edilmesi veya askıya alınması gibi görmediği vurgulanmalıdır. Aksine, bu karmaşık ortak iradeye katılmak, böyle bir özgürlüğün gerçek temeline doğru gerekli olan adımdır. Proleter açısından, tarihin akışını etkilemek, insan olmak için, gerçekte, başka hangi alternatif yol vardır? Eğer dünyayı insanın ölçüsüne göre dönüştürecek ortak bir iradenin parçası olamazsa, devrimci bir aydın başka hangi yoldan gerçekliğe katılabilir, hayatına uyarlı bir anlam verebilir? Bu durum, sadece etkili olma gereğinden ileri gelmeyip doğrudan doğruya özgürlüğün bir ifadesi olan yeni bir disiplin anlayışının da temelidir. Çünkü artık ortada kendini feda etme durumu yoktur, kendi devrimci bağlanmasından bağımsız olarak varolan bir kişinin kendini böylece sınırlandırması söz konusu değildir; çalışmasına bütünsel bir perspektif kazandırabilmek, güçsüzlüğün verdiği umutsuzluktan, yalnızlığın verdiği tiksintiden kurtulmak için, ancak kendi gerçek bağlanmasıyla kendini dile getirmenin yolunu bulan bir kişinin özgürlüğünü meydana getiren bir eylemdir söz konusu olan.*

* Bu, partili sosyalist militanın oldukça iyi bir tanımı. Aynı anda, parti de, bu tür militanı oluşturan bir kurum haline gelmeli. Bu, partinin bir manastır gibi, üyelerinin ahlâkî sağlığını koruyan bir kurum olması demek değildir (çünkü parti ahlâk üstüne kurulmaz), ama izlenen politika ve yaşanan hayat sonucunda, buna tekabül edecek bir ahlâkın oluşması da küçümsenmeyecek bir sorundur. Bu ahlâk, soyutta tasarlanmış bir sınıfın erdemleri modeline göre değil, sınıfı parti içi karşılıklı diyalektik ilişkide yaşayan bir biçimde kurulur.

* Magri'nin bu sözlerinde, aydınlar arasında yaygın olan bir eği-

Gelgelelim, Bolşevik deneyindeki ilk biçimiyle bu militanlık anlayışı, ulaşabildiği soylu kesin biçimlere karşın, partiyi sınırlayan Jakobenzimden kendini kurtaramadı. Çünkü parti hemen hemen sadece iktidarı ele geçirme sorunuyla kendini sınırladı ve kurtuluşa kavuşmuş bir toplumsal hayatın olumlu içeriğini ve yönünü pek de yeterli bir biçimde dile getiremedi.

Böylece militanın bağlanması, zaman zaman, kendi ihtiyaçlarını ve kendi özgül yönelimlerini silen bir devrime adanmışlık haline geldi, sınırlı yürütme görevlerini yerine getirmekten öteye geçemedi; bundan sağlanacak doyum, bütün bunları devrim için yapıyor olmanın bilincinden ibaretti. Bundan dolayı, genel ve özel dünyalar arasında, yurttaş ve bölünmemiş bir kişilik arasındaki ayırım, uzun vadede ancak bu iki öğeden biri veya öbürünün bastırılması ile ortadan kalkabilirdi. Başlangıçta bağlanma özgürce seçildiği oranda militanlık ve disiplin de özgürce eylemler olabildi. Fakat ülküsel hedeflerin ve amaçların seçimi bireysel politik pratiğe ancak nihai ve ayrılmış bir biçimde bağlı kaldı ve bundan dolayı ahlâkçı bir tipin ortaya çıkmasına yol açtı.*

«Yeni parti»de bu sınırlılık militanlık ve kişinin bütünüyle bağlanması ilkesini zedelemeyen ortadan kaldırılabılır ve kaldırılmalıdır. Eğer parti, uğruna savaştığı toplumun somut gelişimini, olumlu ve birbiriyle bağlantılı toplumsal mücadelelerde attığı her adımda daha iyi bir şekilde tanımlamayı başarabiliyorsa, devrimci militanlık, iktidarı ele geçirmesinden önce her kişisel yetenek, eğilim ve yönelimin bu sürece bağlanmasını sağlayabilmeli ve bu bağlanmanın anlamını gösterebilmelidir. Militan ve toplumsal varlıkları birbirine denk düşebilmelidir. Kapitalist toplum bağlamında bu bütünüyle gerçekleşemese bile, yine de devrimci eylem gerçek bireysel yetenekleri herhalde bağlayabilmeli ve değerlendirebilmelidir. Bu şekilde militanlık, radikal bir tercihi, çevreleyen toplumdan tam bir kopmayı sürdürürken, bütün soyut karakterinden veya ahlâkçı çerçevesinden de kurtulur; kişisel varlığın eriyerek yok olmasını değil, genel hedefler ve perspektifler içinde varolmak nitelik kazanmasını gerektirir.

DEMOKRASİ SORUNU

Böylece partinin, önderliğinin ve tüm üyelerinin etkin militanlığının her tartışması, her zaman temel soruna, içsel demokrasi sorusuna vardırır. Bu öncelikle kurumsal bir sorun olmayıp daha çok bir politik çizgi ve ideolojik hedef sorunudur. Parti içi demokrasi derecesi, varılan fikir birliğinin işlevidir; bir başka deyişle, bütün bireysel üyelerinin genel iradesini dile getirmek ve üyelerin her birini hepsine ait ortak bir pratik içinde etkin olarak katmak yeteneğidir. Nesnel durumun ve öznel bilincin somut imkânlarını yorumlayabilen ve bunları uygun amaç ve girişimlere çevirebilen doğru bir çizgi olmaksızın, parti içi demokrasi sorununa hiç-

lim, bir çeşit, kendi sınıfsal suçluluğundan arınma isteğiyle proleter hareketine katılma eğilimi sezilebiliyor. Ama bu, gene kişisel ahlâk sorunlarını öne çıkaran, yarı mistik bir davranış. Bizce önemli olan Marksizmin bireysel yanı ağır basan bir ahlâk sorunu, bir arınma yolu olarak değil, bilimsel bir dünya görüşü olarak kavranması ve politik bağlanmanın buradan çıkmasıdır.

* Ahlâkçılık eleştirisine burada Magri de katılıyor. Burada anlatılan türden, hayatın bütünlüğünü soyut bir devrimcilik uğruna yadsıyan ve kendini sofuca yoksullaştıran «devrimci» tipleri, devrimi insanî olmayan araçlarda fetişleştirerek ellerine geçen iktidarı —iyi niyetle de olsa— çok tehlikeli bir biçimde kullanabilirler. Özellikle Blanquist nitelikte hareketler istihdam ettikleri kişilere bu karakteri kolayca verebilir. Kitleden kopuk yaşayan, devrimciliği kendi kafasında taşıdığına, giderek devrimin kendisiyle özdeş olduğuna inanan bu tipler, Marksizm adına, Marksizmle hiç bağdaşmayacak şeyler yapmaktan çekinmezler.

Birikim 24/64

bir çözüm bulunamaz. Her tehlikeli tartışma eğilimi fraksiyon yaratır ve yapıyı felce uğratar; her merkezîyetçi girişim bürokratism yozlaşmasını getirir.* Her iki durumda da etkin politik hayat yönetici seçkinlerin ayrıcalığı olarak kalır, üye çoğunluğu ise ya verilen görevleri yerine getirmekle ya da kendi yaşamalarının ve anlayışlarının dışında kalan tartışma konularına pek de anlamadan hakemlik etmekle yetinir.

Fakat devrimci bir partinin ideolojisi ve politik çizgisi ilelebet sabit değildir. Bunlar ayrıca ilk ilkelere çıkarsanamazlar. Her zaman eleştirel araştırma ve politik buluşların ürünü olmalıydılar. Bu araştırma bulunabilecek çeşitli çözümler arasındaki tercihler, tahminler, deneyler olmaksızın yürütülemez. Gerçek tartışmaya hem imkân sağlayan, hem de onu geliştiren, ama aynı zamanda tartışmanın bir araçtan çok bir amaç haline gelmesini de önleyen, böylece parti hayatının tartışma yüzünden felce uğramasına veya birlikten yoksun kalmasına meydan vermeyen bir içsel kurumsal sistem gereklidir. Sorunun bu yönüne Lenin'in cevabı, demokratik merkezîyetçilik kavramıydı. Bu sistem burada şematik olarak taslağını çizebileceğimiz birbirine sıkıca bağlı bir dizi önermelerden oluşur.

«Merkezîyetçi» uğrak partinin ortak yönünü destekler; bu yön her militanı daha önce kararlaştırılmış olan genel çizginin hem disiplinle yürütülmesine, hem de bu çizgi tarafından belirlenen özgül görevlere bağlar. Öte yandan da «demokratik» uğrak, çoğunluğu kazanan tezlerin benimsenmesi ile, fikirlerin açık ve özgürce tartışması yoluyla parti çizgisine varılacağını garanti eder.

Bu iki uğrağın birbirlerinin karşıtı gibi görülmesi yanlışdır. Yönetimin merkezîyetçiliği, demokratik yoldan belirlenen bir çizgi olmaksızın mümkün değildir. Bunun yokluğunda, kararlar ya tek bir önder tarafından alınacak (çeşitli şekil ve görünümündeki kişilik kültürü), veya çizgi, pratikte sapmalar ve çeşitli yorumları yaratan şüpheli ve belirsiz uzlaşmaların meyvası olacaktır.* Öte yandan, kuvvetli birleştirici uyarlılık olmaksızın, toplu çalışma disiplini olmaksızın demokrasi, kaçınılmaz olarak içsel dayanışma bağlarıyla bağlı parti içi hizipler yaratır ki, bu yüzden tartışma ve araştırma imkânsızlaşır.

Bir partinin hayatının değişik aşamalarında nesnel ve işlevsel nedenlerden ötürü, bu iki uğrak birbirlerinden hiçbir zaman ayrılmaksızın birbiriyle farklı bir ilişkiye girebilirler. Kongrelerde ve tartışma kampanyalarında demokratik uğrak mutlaka ön planda olmalıdır. Bu gibi aşamalarda yalnızca partinin genel çizgisi üzerinde de tartışmak değil, fakat çeşitli düzeylerdeki «birimlerin» hiyerarşisi ile sınırlanmadan (politik büro, merkez komite, bölgesel komiteler ve benzerleri), bir bütün olarak örgütün çerçevesi içinde yer alan genel bir tartışma da mümkün olmalıdır.* Böylece tüm parti, değişik alternatiflerin bilincine varabilir. Çizgiyi

* Demokrasi biçimde kalır, gerçekten işlemezse, değişik görüşe sahip olanlar, taraftar kazanmak için başka yöntem kullanır. Bundan, parti-içi hizipler doğar. Yönetimin bunlara müdahalesi ise, demokrasiyi büsbütün azaltarak bürokratik yapıyı katmerlendirir.

* Partinin gerçekten demokratik merkezîyetçi ilkelerle çalışması, görüş ayrılıklarını bir tehlike olmaktan çıkarmalıdır.

* Hiyerarşi içinde tutulan tartışma, gerçekten, çok kez kısıtlanmış olur. Belli bir kademedeki sınırlı biçimde tartışılan konu, orada bitmiş sayılır ve bir daha gündeme gelmesi önlenir.

Birikim 24/65

geliştirmede rol oynayabilir ve sadece çizgiyi kabul etmek veya etmemek için oy vermeye çağırılmaz. Öte yandan, normal zamanlarda, parti belli bir süre boyunca, kabul edilmiş çizgiye bağlanmıştır ve onun uygulanması için de demokratik biçimde karar vermelidir. Genel olarak bu, kuruluşlarca kabul edilmiş olan ve kişisel itiraz kabul etmeyecek kararların hiç bölünmeden uygulanmasını gerektirir. Aynı zamanda, her düzeyde ve her durumda tartışma, pratik inisiyatif ve deneye sıkıca bağlı olmalıdır —yalnızca tartışmayı etkili ve yapıcı kılmak için değil, aynı zamanda gerçekten demokratik olmasını sağlama almak için. Ancak böylece her üye, her bireysel yetenek ve deney sahibi —yalnızca yönetici ve aydın kadrolar değil— parti çizgisinin belirlenmesine etkin olarak katkıda bulunabilir.*

Bu ilkeler sisteminin en az Lenin'in ölümüne ve hattâ ölümünden birkaç yıl sonrasına kadar Bolşevik parti içinde kesinlikle uygulandığı açıktır. İç savaşın son derece güç tarihi koşullarında Lenin, Onuncu Kongre'de tartışma özgürlüğüyle ilgili belli kısıtlamalar talep etmişti, ama bu, tartışmayı yürürlükten kaldırmadı. Bu kısıtlamalar olağanüstü durum gereği geçici ölçüler olarak kabul edildiler. Bununla birlikte, Stalinci pratiğin bozuklukları ve yanlışlarından bağımsız olarak, sosyalizmin kurulmasına başlanılan tarihi konum, demokratik merkezîyetçiliğin tam işlenmesini, imkânsız değilse de, süratle güçleştirecek sınırlama ve mekanizmaları içeriyordu.

Bu bağlamda iki öge belirleyici oluyordu. Birincisi, parti demokrasisini genel demokrasiye mutlaka bağlaması gereken ilişkiydi. Proletarya diktatörlüğü belli durumlarda, özellikle katı biçimlere bürünmek zorunda kalır. Devlet ve toplum içindeki muhalefetin dile gelmesini ve örgütlenmesini sınırlarsa, bu kaçınılmaz olarak parti içindeki içsel demokrasi üzerinde de etkiler yaratır. Parti içindeki her açık ve örgütlü tartışma, çeşitli toplumsal güçlerin yansımaları gibi kabul edilir, başka çıkış yolu olmayan gerilimleri dile getirir, politik eğilimler çoğalır ve sonunda parti çözülür, kurumsal çerçevesi çöker. Bu güçlükleri ilk gören Lenin olmuştu.*

İkinci olarak, Bolşevik partinin kitlelerle yürütmek zorunda olduğu ilişki, parti-içi demokrasiye ciddi bir engeldi. Parti, sosyalist bilincin oldukça sınırlı olduğu bir hareketin temeli üzerinde iktidara geldi. Yeni bir toplumu, çok geri koşullarda muazzam düşman güçlerin baskısı altında kurmak zorunda kaldı. İşçi sınıfı temeli hâlâ dardı ve üyelerini geniş ölçüde yalnızca kadrolar oluşturuyordu. Bütün bu etmenler, süratle partiyi üyelerinden iktidar yetkisi ve çok kere eleştirisiz ve kayıtsız şartsız bir bağlılık talep etmeye yöneltti. Üyelerinin çoğunluğu ile önderler arasındaki bu içsel ilişki demokratik merkezîyetçiliğin tam bir işleyişini engelledi. Partinin bir kesimi politik kararlara etkin olarak katılmaktan vazgeçti. Bundan dolayı, yönetici grubu zaman zaman bölebilen açık ve eleştirel tartışma, tabana gelişme-

* Ancak, buna gerçekten inanılmazdır. Tabana söz hakkı verilmesi, bir «iç boşaltma» mekanizması olarak anlaşılmalıdır. Öte yandan, tabana verilen söz hakkının gerçekten yapıcı sonuçlar üretmesi için, tabanın da sürekli eğitim içinde bulunması gerekir. Bu eğitim, yukarıda verilmiş kararların benimsetilmesi için değil, üyelerin düşünsel üretkenliğinin sağlanması için yapılmalıdır.

* Lenin'in son yazılarının başlıca teması bunlardır. Hem partinin bürokratik bir yapı içine girmesini, hem de bunun karşılığı olan çözüme tehlikesini önlemek için bir dizi öneriler üstünde çalışmıştır.

nin ve normal hayatın bir etmeni olarak değil de, bir «skandal» olarak görünerek, tabanın bağlılığını zayıflatma tehlikesi yarattı. Bilindiği üzere, bu nesnel sınırlamalar, Stalin dönemindeki Bolşevik partinin içsel hayatına ağır bir darbe indirdi.*

Gramsci'nin anlayışına göre yeni parti bu sınırlılıkların aşılmasını gerektirir ve bunun imkânını hazırlar. Bu parti sosyalizmin olumlu kuruluşu için birleşmiş politik ve toplumsal blokda egemen bir öge olarak yeni toplumun bir önceden canlandırılışıdır. Böylece, proletarya diktatörlüğünün yeni biçimlerini mümkün kılar ve demokratik merkezîyetçiliğin Leninist kavramının yalnızca bir yenilenişini değil, fakat onun gerçek ve gelişmiş uygulamasını temsil eder. Gramsci'ci parti, kökleri Batılı toplumun gerçek koşullarında olan Marksist - Leninist parti kavramının bir gelişimi olup aynı zamanda devrimci teorinin daha gelişmiş bir şeklini ve doğruyu bulmakta ileri bir adımı gösterir.

NOT — 1970

Örgütlenme sorunu —partinin klasik sorunu— son zamanlarda bütün dünyada yoğun teorik tartışmaların ve şiddetli politik mücadelelerin odak noktası olmuştur. Her yerde öğrenci hareketi, Fransa'da Mayıs Ayaklanması, İtalya'da işçi sınıfı dalgalanması, ABD'de Yeni Sol, geleneksel Sol'un yapısına ve politikalarına yalnızca meydan okumakla kalmadı. Parti ve sendika fikrini, kendiliğindenlik ve örgüt, önderler ve kitleler arasındaki süregelen ilişkileri tartışmaya koydular. Dünyanın bir başka kesiminde, Çin'deki Kültür Devrimi gibi önemli bir tarihi olay aynı sorunları, farklı koşullarda ama daha da büyük bir güçle ortaya attı. Marksist parti teorisi üzerine yukardaki deneme 1963'de yazılmıştı. Bunca önemli karışıklıklardan sonra, bugün İngilizce'de yayımlanışı, içerdiği fikirlerin hâlâ geçerli olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarıyor. NLR için yazılan bu not, buna kısa bir cevap verecek.

Denememi tekrar okurken, çelişik duygular içinde kaldım. Bir yandan deneme bana Marksist geleneğin bazı yönlerinin doğru ifadesi olarak görünüyor. Bundan da önemlisi, politik içeriğinin temel olarak doğru olduğunu bugün de kabul ediyorum. Gerçekte, deneme yalnızca Stalinist partilerin otoriter-bürokratik yozlaşmaları üzerine değil, aynı zamanda örgütün Leninist teorisinde zaten ima edilen «jakoben» sınırlamaların da eleştirel bir yansımasıydı. Bu eleştiri kendiliğindencilik veya demokrasicilik üzerine temellenendirilmedi: İşçi sınıfının kendi dolaysız bilincinin çelişkilerini ve sınırlarını ezip geçebileceği somut bir diyalektiğin nesnel temellerini toplumsal gerçeklik içinde araştırıyordum. Denemenin teması kısaca: Kendiliğindencilik/Jakobenizm düzmece alternatifleri nasıl yok edebilir? idi.

Bu çerçevede, kitle hareketinin yeni sorunlarını önceden görebildiğimi sanıyorum. Yalnızca bu değil: Bu sorunlara

* Nitekim bu dönemde yeniliğe uğrayan taraflar partiye ve topluma, Komünist Parti içinde yer almış insanlar için düşünülecek sıfatlarla tanıtıldı. Bütün bu grupların tasfiye gerekçeleri «karşı-devrim ajanı olmak», «Naziler ya da başka emperyalistlerle işbirliğine girmek» gibi şeylerdi.

bulunacak uyduruk çözümlerden kaçınmaya çalışıyordum ki, hareket böyle çözümlerin yetersizliğini birçok yenilgi pahasına öğrendi.

Aynı zamanda, o günden bu yana meydana gelen olayların ışığında dikkatle okunduğunda denemem bana şimdi ciddi şekilde yetersiz görünüyor. Bir kere, denemenin ilk üçte ikisinin genel teorik yaklaşımıyla, bunun modern devrimci bir partinin somut sorunlarına son uygulanışı arasında belirgin bir çelişki var. Sonuç kısımlarında partinin geleneksel Leninist kavramı üzerine eleştirel düşünce çabası (özellikle içsel rejimi: Demokratik merkezîyetçilik) geniş ölçüde terk edilmiş ve Bolşevik Partinin tüm örgütsel ilkeleri doğrulanmış. Yalnızca bunlar bir dereceye kadar daha «açık» ve «demokratik» şekilde yorumlanıyor* Tabii bu çelişkinin kısmen taktik nedenlere dayandığı doğrudur. O zaman Komünist Partide bir militandım ve en önemli ve en hassas hedeflerinden biri partinin içsel demokrasisini kesin bir şekilde genişletmek olan politik bir mücadele içindeydim. Bundan ötürü daha sonraki Stalin döneminde Lenin'in teori ve pratiğinin birçok demokratik öğelerinin kısıtlandığını veya yok edildiğini hatırlatmak ve vurgulamak yerinde göründü. Çünkü sırf bunların diriltilmesi bile, şimdiki Komünist Partilerin düşünce ve alışkanlıklarından bir kopmayı getirecekti. Bugün, bu taktik düşünce bana çok daha önemsiz görünüyor: Yalnızca artık İKP'de bir militan olmadığımından ötürü değil, ayrıca görülüyor ki, Batı Avrupa'da devrimci güçlerin ve bu arada, Komünist Partilerin yeniden doğuşu, kitle hareketlerinin yükselmesine ve teorik cesarete dayanacaktır —aygıtlara sızarak ele geçirmeye değil.*

Gene de, en önemli nokta bu değil. Sözü etmekte olduğum çelişki salt politik bir taktikten çok daha fazla şeyi içeriyor. Şimdi temel bir yanlış yaptığının bilincindeyim. Parti kavramını hep bir «bütünsellik» olarak veya «yeni toplumun önceden canlandırılışı» olarak anlamak eğilimindedim. Bu yanlış, o zaman bana açık görünmeyen fakat o günden bu yana sınıf mücadelesi deneylerinin çözmeye başladığı iki teorik soruna bağlıydı. Bu sorunların birincisi kendiliğindenlik ile bilinç arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Yani, proletermayı devrimci bir sınıf haline getiren gerçek diyalektik. Denememde, Jakobenzimle kendiliğendenciliğe karşı haklı olarak tavır aldım ve böyle bir diyalektik yapıcı öğelerini toplumsal gerçeklikte bulmaya çalıştım. Fakat sonra, Gramsci'nin izinde, işçi sınıfının bütünleşme/olumsuzlama çemberinden kurtuluşunu ve kapitalizme karşı kendi alternatifini dile getirmesini sağlayacak somut dolayımı burjuva-öncesi öğelerin, «kültür» ve «aydınlar»ın varlığıyla özdeşledim. Oysa geçmiş yılların kitle hareketleri, geleceğe bakmanın mümkün ve zorunlu olduğunu gösterdi: Kapitalizmin kendi gelişmesi sonucu işçi sınıfı ve genel üretici güçler içinde belirlenen yeni çelişkilere.* Kapitalizm kendi mezar kazıcılarını devamlı olarak üretir ve yeniden üretir

* Magri'nin Leninist ilkelere şimdi daha fazla karşı olduğu anlaşılıyor.

* Anlaşıldığına göre, Magri ve arkadaşları önce parti içinde etkili olmaya çalışmışlar («aygıtlara sızma»), Bunda başarılı olmadıkları ihraçlarından da belli. Şimdi ise, gelişen kitle hareketinin, klasikleşmiş örgütsel yapıları sarsacağı ve belki yerlerine yenilgilerini koyacağı umudundalar. Bu umutları, bugüne kadar doğrulanmış değil.

* Gramsci'de, Hegelci diyalektiğin bir ürünü olarak, «geçmişin

—devrimci alternatifi üzerine kurulabileceği toplumsal güçler ve ihtiyaçlardır bunlar. Bu, kendiliğendenciliğin herhangi bir yenilenmesi demek değildir: Çünkü sistem üretici güçlerinin tüm yeni biçimlerini kudretli bir şekilde kusullandırıyor ve onları sürekli olarak belirsiz bırakıyor. Fakat aynı zamanda, bu gelişmeler içinden geçen kitleler ve onların maddî mücadeleleri, sosyalist devrim için gerçek temeli oluşturuyor. Bu diyalektiği azımsamanın, benim denememde yaptığım gibi, tehlikeli bir sonucu vardır: Anarşizm veya sendikacılık tarafından deva bulmaz derecede yanıltılmış bir kitlenin, teorisinin ışığıyla aydınlatılmış bir öncülük karşısına konması. Baska bir deyişle, devrimin idealist bir kavramı ve partinin mistik bir kavramı. Oysa bütün gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sorun, buna karşılık, devrimci alternatifi üzerine kurulabileceği maddî güçlerin gerçek diyalektiğinin bir analizidir.

Birinciye bağlı olan ikinci sorun, parti ve kitleler arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Denememde, parti, kendi kendiliğindenliklerine hapsedilen, ezilmiş kitleler üzerine konulan, devrimci bilincin bir zirve kuruluşu olarak kaldı. Oysa, Batıdaki herhangi bir devrime bugün kesinlikle bu şemanın engel olduğu kanısındayım. Eğer parti örgütlenmemiş bir kitle ile birlikte varolursa kaçınılmaz olarak otoriter ve bürokratik bir aygıt haline gelir. Stratejisi zorunlu olarak parlamentarizm ve darbecilik arasında gelip gider. Bu şemayı ortadan kaldıracak tek yol yalnızca veya öncelikle «partiyi değiştirmek» değil, içsel hayatın demokratikleştirilmesi, farklı eğilim hakkı, kitlelerin partiyi alınması, baştanbaşa yeni bir ögeyi getirmektir: İşçi konseyleri: Parti ve kitleler arasındaki ilişkiye dolayım sağlayan üçüncü bir terim mutlaka olmalıdır: İşçi sınıfının özerk ve bölünmez politik kuruluşları. Bu kuruluşlar toplumun tam içinden (fabrikalar, ofisler, okullar), kendi öz yapıları ile doğmalıdır ki, böylece parti içlerinde uyarıcı ve birleştirici bir öge olarak rol oynasın. Sözü daha fazla uzatmayayım. Yalnız, Batı Avrupa Devriminin teorik ve stratejik sorunlarını çözmek için bugün Sovyetler temasının yaratıcı bir tarzda yeniden canlandırılması zorunludur görüşünü vurgulamak isterim.* Ancak bu bütünsel çerçeve içindedir ki, parti örgütünün içsel sorunları, sosyal-demokratik yöne kaymadan merkezîyetçi gelenekleri kırarak, karşılanabilir ve çözülebilir. Bugün, İtalyan Marksist militanlardan bir grup II Manifesto dergisinde bütün bu temalar üzerinde çalışıyor. Yukarıda yayımlanan denemeye bu araştırmanın bir ön-tarihi olarak bakılmalıdır.

¹ K. Marx, *Kutsal Aile*, İngilizce basım s. 53, Türkçe basım Sol Yayınları, s. 62-63.

² K. Marx, *a.g.e.* İngilizce basım s. 51, Türkçe basım s. 61.

³ György Lukacs, *Geschichte und Klassenbewusstsein*, s. 93.

⁴ K. Marx, Schweitzer'e Mektup, 13 Şubat 1865, Werke Vol. 31, 5446.

⁵ K. Marx, Uluslararası Çalışanlar Derneğinin Londra Konferansı, 1871.

sentezi» olma eğiliminin çok ağır bastığına dikkati çekmiştik. Ama bunlara dikkat etmek, bugün beliren yeni biçimleri görmemek sonucunu da yaratır. Magri, bunu haklı olarak belirtiyor. Ancak Gramsci'nin de daha hümanist yaklaşımını faşist dönemde oluşturduğu unutulmalı.

* Bu ek, yazının bir anlamda devamı, bir anlamda da ondan kopuş oluyor. Bu kopma, Gramsci ile bugünü birleştirmeye çalışan Magri'nin konumundan doğuyor olmalı. Gramsci, 1918 sonrasında İtalya'da devrimci hareketin için başarılı olmadığını ve tersine faşizmin iktidara geldiğini düşünür. Bu dönemde İtalya'da işçi hareketinin bütün canlılığına karşın sekterce işçi sınıfı hareketi olarak kalması ve toplumun başka kesimlerine kendi iktidarını neler getireceğini gösterememesi, Gramsci için başlıca çıkış noktasıdır. Bunları dü-

⁶ V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?* Bütün Eserleri, Vol. 5. 5375 ff., Türkçe basım *Ne Yapılmalı*, s. 43-44, Yücel Yayınları.

⁷ K. Kautsky, *Avusturya Sosyal-Demokrat Partinin Hainfeld Programı Üzerine Düşünceler*, Die Neue Zeit, 1901.

⁸ R. Luxemburg, *Rus Sosyal-Demokrasininin Örgütlenme Sorunları*, İngilizce çeviri, s. 9.

⁹ R. Luxemburg, *Rus Devrimi*. Hapiste yazılan ve tartışmalı biçimde basılan bu broşürde, Rosa Luxemburg Leninist çizgi hakkındaki eleştirisini tutarlı olarak geliştirir. Rus Devriminin içsel güçlüklerini iki yanlıya bağlar: Bolşevik tarım politikası ve milliyetler politikası. Sosyalizmin gerçekleşmesini ilerletmede engel çıkaran yanlışlar, proletarya iktidarına karşı bir küçük-burjuva karşı-saldırısına yol açtı. Bundan dolayı Bolşevik Parti, politik demokrasinin işleyişini sınırlama ve yönetici elitin diktatörlüğünü, sınıf diktatörlüğü üzerine kurma zorunluğu ile karşı karşıya kaldı. Ülkedeki politik hayatın bir bütün olarak böylece dondurulması ile, Sovyetler de kendilerini felce uğramaktan kurtaramadılar. Bu mekanizmayı ters çevirmek, yalnızca devrimin sosyalist ve proleter karakterini ve kitlelerin sınırsız özgür girişimini vurgulamakla mümkündür. Sosyalizmin kuruluşuna yalnızca proleter iktidar ve toplumsal mülkiyetin yeni yapısı içinde kitlelerin kendiliğinden ve doğal yaratıcılığı yoluyla erişilebilirdi. Fakat, bütün bunlar Rusya'da düşünülebilir miydi? Açıkça hayır. «Dolayısıyla Rusya Devriminin kaderi tamamiyle uluslararası olaylar üzerine dayanır. Bolşeviklerin görüşlerini dünya devrimi temeli üzerine kurmaları gerçekte politik uzak görüşlülüklerinin ve ilkelere bağlılıklarının en iyi kanıtıdır». Böylece sorumluluk bir kere daha Avrupa proletaryasının üzerine yüklenmiştir. Fakat o da, kendi devrimini yapacak durumda mıydı ve hangi araçlarla yapacaktı devrimini? Broşür ve Rosa Luxemburg'un bütün eserleri bu soruya varmadan kapanır.

¹⁰ Bukharin ile, Beşinci Komintern Kongresinde Müdahale.

¹¹ György Lukacs, «Tarihi Maddeciliğin İşlevinde Değişiklik».

¹² Antonio Gramsci, Tarihi Maddecilik ve Benedetto Croce'nin Felsefesi s. 93-96.

¹³ A. Gramsci, Makyavel Üzerine Not.

şünen Gramsci, işçi hareketinin, toplumun bütün kültürünü devrimci biçimde özümleyen ve gene aynı kültürden kendi insanlık dışı düzeni için yararlanan Faşizme karşı ideolojik zafer kazanmak üzere de mücadele eden bir örgüt biçimi düşünmüştü. Bugün ise koşullar bundan bir hayli farklı. Gramsci'nin tasarımı da savunmanın örtük ama önemli bir yeri vardır. Oysa şimdi, kapitalizmin ekonomik gücünü yitirmediği bir dönemde, devrimci ofansif için elverişli koşullar belirmeye başlamıştır.